

Convorbiri Literare.

ANUL VII.

1 APRILIE 1873 — 1 MARTIE 1874.

Redactor: *Tacob Negruzzi.*

IASSI, 1874.
TIPOGRAFIA NAȚIONALĂ.

CONVORBIRI LITERARE.

Apare la 1 a fie cărei luni.

Abonamentul pe un an pentru România liberă 1 galben; pentru Austria 6 fl; pentru Germania 15 Franci; pentru Svițera, Belgia și Italia 20 franci; pentru Franca și Spania 25 franci.
Abonamentele se fac numai pe un an întreg; în Iași la Tipografia Națională și la redacțiune, în București la librăria Soccec et Comp.; în toate celelalte orașe din România la biuourile postale.

DOMNITA RUXANDRA

NOVELA ISTORICA.

Era în săptămăna patimelor. Soarele apăsese, și umbrele nopții se întindeau asupra Iașului. Numai virful Hlinei și a Cetățuei străluciau încă de cele din urmă raze murinde ale asfințitului. Clopotul din turnul Trei-Frarchilor chema credincioșii la rugăciunea de noapte, umplând aerul cu vocea sa de aramă.

Un mare șgomot de cai și arme se auzea înspre Curtea Domnească, și caată că pe porțile cele mari ale Curții deschise în doué laturi, se vede înaintând în sunetul trâmbetelor și a tobelor, o ceată de călăreți în fruntea căreia mergea la pas pe un cal alb *asturcan* Domnul Vasilie Lupul. El purta gujumană pe cap, pe umere o manta alba cu guler de samur, în picioare ciubote lungi și la brău o sabie bătută în pietre scumpe.—Fruntea sa era impresurată de gânduri, aureolă obicinuită a Domnilor buni, căci Vasilie Lupul era dintre acei Domni rari care ureau birurile, iubeau dreptatea și erau totdeauna *incinși de grija țerei*, așa zic chronicarii bōtrăni.

După dēnsul veneau călări în haine strălucitoare visternicul Buhuș, Savin hatmanul, vornicul Patrașcu, spatarul Ciugolea, și alți mulți boeri curteni, toți rēi la harță și buni la sfaturi. Apoi se vedea înaintând o caretă mare, cu capul de zimbru zugrăvit pe obloane, înhamată la patru cai negri arăpești înlăuntru căreia ședea la dreapta, Doamna țerei, soția lui Vasilie Lupul, și la stinga Domnița Ruxandra fiica ei.

Dacă în mersul alaiului toate capetele se descoperceau și se plecau dinaintea mării lui Vasilie Lupul, și mai adănc se plecau ele dinaintea frumuseței Domniței Ruxandra, căci niciodată floare mai mândră, mai aleasă nu împodobii valca dunăreană.

Ea era blondă ca un vis din zori de zioă.

Auriul părului, veselia zimbetului, dulceața ochilor, izvureau din chipul ei ficioresc, întocmai ca un riu de raze ce înconjură numai fruntea ăngerilor.

Vestea despre frumuseța ei merse departe peste otarele țerei și mulți magnați Poloni, Unguri, și Germani veniră la Curtea Moldovei spre a-i cere mâna, însă nici unul nu avu fericirea să atragă privirile ei.

Carêta cu Doamnele inainta încet spre Trei-Erarhi; in urma ei venea o ccață de oșteni călări, dorobanți, panduri, plăeși călărași, din mijlocul cărora se înalța steagul țerei martur glorios de vetejiile lor. Toate ușile și ferestrele se deschideau inaintea alaiului domnesc și de prin toate se intindeau covoare și se aruncau flori.

Ajuns in curtea bisericeii, Domnul descălcă, și la ușă fù întâmpinat de norod și de Mitropolitul țerei cu crucea in mâni. El sărută crucea, spuse norodului un cuvânt bun, apoi intră in biserică și se așeză in strana domnească care era mai naltă decât celelalte, lucrată in săpături poleite și impodobită cu armele țerei.—Doamna se puse din a dreapta lui, ear lângă treptele stranei domnești stătea in picioare domnița Ruxandra ca un ânger de pază cu o carte de rugăciuni in mâni. Mitropolitul incepù slujba divină, bolta Trei-Erarchilor resună de cântări, frunțile credincioșilor erau plecate spre pământ, când deodată intocmai ca o nălucă venită nu se știe cum și de unde, apărù inaintea Domniței Ruxandra un necunoscut care dându-i o ramură verde îi zise: „*Acela căruia cerul te-a menit, îți hărăzește acest semn al iubirii sale și jură „a te avè de soție sau a murì!”*“

Domnița care luase instinctiv ramura din mâna străinului, crezù că aude resunând in urechea ei glasul infricoșat al destinului, și ridicând un moment privirea pe necunoscuta figură, vèzù sub genele-i posomorite scânteind mii de flacări pornite dintr'un suflet neimpăcat.—Niciodată fulger din cer, n'a produs in lume mai multă sguduire, decât acești ochi pe inima Domniței. In lumina lor intocmai ca in doue oglinzi, ea intrevèzù soarta ei inlânțuită de a sa;

i se părù că întreaga-i ființă contopită cu a lui, se perde in intunerecul nemărginit. Ea simți amețeala ce simte porumbul când se vede răpit de vultur și purtat in ghiare deasupra prăpăstiilor.

Ăcest om sëmăna a fi însuși diavolul eșit din temeliiile bisericeii. Fruntea sa era iucrită și amerințătoare; nările sale se băteau la fiecare resuflare; pe buzele sale era semnul cruzimei și a îndrăznelei, dar ce avea el mai infricoșat erau ochii sei intunecați in fundul cărora părea că se luptă o furtună de patimi.

Un fior trecù prin inimile tuturor la vederea acestei arătări omenești.

Nimeni nu cuteză să sufle. Numai Domnul păstrându-și sângele rece ca in zilele de bătălie, porunci hatmanului să pue mâna pe obraznicul care îndrăznise să se apropie de Domnița.

In acelaș moment ânsă, intocmai ca scântecia ce se pierde in vânt, străinul dispărù.—Altarul, pridvorul, clopotnița furé cercetate; curtea bisericeii, chiliile, pivnițele rescolite—Străinul era negăsit, nevèzut.—Femeile și copiii inspămăntați își făceau cruce scuișând asupra diavolului, bătrânii ziceau că e semnul vre unei ispite dumnezecești, ostașii buimaci loveau cu sabia zidurile și pământul care respondeau a deșert, ear Domnul in mânie grăea hatmanului:

— Tu hatmane Savin, și tu visternice, și tu vornice, și voi toți oameni de oaste și de muncă, marturi ați fost că in Vinerea sfântă, in casa lui Dumnezeu și in fața voastră un păgân a cutezat să ridice ochii asupra ficeii mele. Indată să se inșire pe toate cărările dealungul, și dealatul țerei, cărduri de ar-

cași și pușcași, de pedestri și călări să-l caute și să mi-l aducă viu, sau mort.

În zadar ănsă arcașii și pușcașii călăreții și pedestrii înșirare drumurile, cutrierare pădurile, șesurile, munții și văile, păgănușul nu lasase nici urmă după el. Toți se întoarseră a casă încredințați că l'a înghițit pământul; numai povestea despre dănsul remase la vechile ostașilor.

II.

Cine se zărește colo în depărtare calare pe un cal negru dar alb de spume tăind în două apele Nistrului? Numai nările calului se văd une ori de pintre valuri, ănsă pe nări el scoate suflet puternic care preface apa în stropi. Călărețul infipt pe șea se vede și el numai de la brău în sus; el ține frâul cu mâna sigură, și fruntea sa nu se ametește de luciul amăgitor al undelor.—Eată-l ajuns dincolo pe mal; calul se scutură de apă, ear călărețul îi desmiardă coama.

Nu era ănsă sfârșit pericolul pentru călător, căci dincolo de Nistru se întindea și mai fioros pustiul ca o al doilea apă nesfârșită care la răsărit se unea cu cerul.

Călărețul ănsă, îndrăzneț ca și când ar fi el stăpănușul pustiului, luă șesul de-a curmezisul fără drum nici carare, și mergea împotriva vântului care șuera în urechile lui.

Sosî noaptea care învăli pământul cu manta sa cernită, și o tăcere adăncă se făcu într'un întineric și mai adănc. Nici o lumină, nici o șoaptă; numai scântele ce eșeau din copitele calului se vedeau din când în când, numai tropotul lui se auzea resunând sec pe prunziș.

Cerul era acoperit; ici colea câte o stea

singuratică se ivea la încheiturile nourilor și părea că întreabă sficioase pe călător unde merge; apoi uimită de sumeția lui și de tăcerea nopții își ascundea earăși fața sub umedu-i vîl.

Sosî miezul nopții și eată că de la un colț al pustiului despre apus se auzi un răcnet ascuțit și lung care se preumblă de-a lungul pământului clocotind lugubru ca un duh de blăstem, și nu bine apucase acest răcnet să se stingă și un al doilea și mai ascuțit și mai înfiorător se auzi spre răsărit.

S'ar fi zis că pustiul trezindu-se din somn se îngână singur pe dănsul.

Și un al treilea, și un al patrulea răspuseră în mează-zi și în mează-noapte până când aceste răcnete se împreună într'un concert îngrozitor de care și cerul și pământul păreau înspăimântați.

Atunci călărețul să oprî un moment, descălecă, strinse chingile la șea, cercetă cremele la pistoale, încălecă și plecă earăși ca vântul și ca gândul.

Mergea întocmai ca o fantasmă tăind întinericul, despicănd vântul, încrucișănd urletele, când deodată zări înaintea sa două lumini ațintite asupra lui ca ochii iadului și o duhoare fierbinte îi lovî obrazul.

Calul sforăi din nări, dar nu dădu îndărăpt; călărețul scoase cu liniște un pistol de la brău și detună între cei doi cărbuni aprinși.

Un gemet îndăușit, o frământătură prin pietre și năsip, un clănțănit de dinți se auzi și apoi nu se mai auzi nimic.

Atunci el infipse pîntenii în coastele fugarului care plecă ca săgeata sburănd peste dihlăni, ear acestea de câte ori în turbăciunea lor se prea apropiău de călăreț, întâlneau gloanțele lui și copitele fugarului

Până 'n zioă se prelungi grozava luptă cu turma lupilor flămânzi ce goneau prada cu spume la gură, când în fine renunțară la biruință, să imprăștiară în nesfârșitul stepelor lăsând în urmă-le un lung șir de cadavre.

Încă trei zile și încă trei nopți merse călărețul pe șesuri întinse adăpându-și calul la pârăele ce izvureau la mari distanțe de sub năsipuri, și hrănindu-l cu erburi de sub pietre; și în calea lui se călăuzea de paserile sburătoare, de luceafărul zilei, de stelele de noapte, asculta pământul, întreba văzduhul, și nici odată nu rătăcea.

În fine el ajunsese la malul Donului pe șesul căruea să întindea o mare tabără de oșteni.

Abie trecuse printre cele de'ntăi corturi și vestea despre sosirea lui se răspândi pretutindene. Toți din toate părțile alergau înaintea lui dând semne de cea mai mare bucurie.

— Bine-ai venit Timuș, fiul lui Bogdan! strigară cu toții. — Tu ne lipseai, și noi rătăceam ca turma fără călăuz.

— Călăuzul vostru este Dumnezeu, și eu ascult porunca lui.

— Și care este porunca lui?

— Auzit-ați voi de o țară depărtată, țara Moldovei cu fânațe înflorite, cu lanuri mari de pâine, cu ape dulci, cu codri umbroși? — Acolo trebuie să mergem, să nunțim sau să resboim!

— Să mergem!...

— Acolo este fiica Domnului, o frumuseță precum n'a inveselit încă pământul, n'a desmierdat încă ochi omenești. Acea fiică imi trebuie mie de soție și vouă de stăpână.

— Să mergem!

— Grijii armele, înhamăți caii, luați me-

rinde, căci calea e lungă, dar respalata frumoasă! Să luăm Domnița, sau țara Moldovei!

— Vom lua Domnița, strigară cu toții învârtind ca niște trestii sulițele între degete, și dacă nu-ți va ajunge vom lua și țara Moldovei.

Acest străin cu numele Timuș era șeful cazacilor. Inzestrat de un curaj neinvins, și stăpân pe un popor aprig și iubitor de rezboae el purta spaima în țerile vecine. Regele Poloniei de mai multe ori închinase steagul dinaintea oardelor sale, plătindu-și umilița cu taleri numeroși, și Rușii strimtorați în hotarele lor, lăsară toate câmpiile Ucrаниеi, Crimeei, Bugeagului în voea lui Timuș.

Cazacii îl ascultau ca pe un Dumnezeu;— și în adevăr că dintre toți el era cel mai bun călăreț, cel mai ghibaciu pușcaș, cel mai ascuțit la minte, și mai oțelit la inimă. Faima îl boteză cu numele de *viteaz*. La vocea lui Timuș care resună ca tunetul în văile Donului, oastea lui se pregăti de resboiu, și însetată de aur și de sânge, porni spre Moldova ca un roi grozav de locuste.

III.

Dacă resăritul avea pe Timuș de stăpân, și apusul avea eroul seu, însă acesta se deosebea de cel de'ntăi prin o figură gingașă de Făt-Frumos. El era Polon și se numea Coribut. Nobil, bogat, june și înflăcărat, el culese multe isbânzi în câmpul resboaelor și mai multe în câmpul amorului. Și unele și altele umplură lumea cu numele lui.

Lucruri mari se povesteau de dănsul. Se zicea între altele că el avea o pavăză fărnicată priimită moștenire de la străbuni, că un ânger îi sfințise sabia, că un drac era ascuns în calul seu și că deaceea în bătălii

plumbul și oțelul nu se lipeau de trupul lui; se mai zicea ca domnițele, crăiesele, și împărătesele când îl vedeau nu-și puteau lua ochii de pe el, așa era de frumos în hainele sale de oștean calare pe calul fărmeat.

Coribut auzise de Domnița Ruxandra și hotărî să o ceară de soție. Ansă el nu vroî să se arăte sub strălucirea numelui său, sigur fiind de o prea ușoară izbandă; de aceea el luă un nume străin, se îmbracă în haine simple de călător, și sosi la curtea lui Vasile Vodă amestecat în ceta unui Polon cu numele Calinowski care venea ca sol din partea regelui Poloniei.

El vroea să învingă inima ficiorescă a Domniței numai prin puterea frumuseții și a amorului său.

Domnița Ruxandra îl văzu, îl deosebi dintre toți, dar remase rece.

Toata ființa ei era sdrucinată din zioa în care văzuse pe străinul cu ramura verde.

Vorbele amoroase a junelui Polon resunau gol în urechile ei, și ostenită de a-l întâlni mereu în cale-i, ea căuta chipuri de a-l încunjura. Într-o zi ea îi zise:

— Cunoști pe Coribut?

— Negreșit îl cunosc.

— Și eu îl cunosc, adăose ea, l'am văzut, l'am găcit!...

Coribut nu știu ce să răspundă: tot sângele îi biciuî fața.

— Dar l'am găcit, căci un suflet ales ca al lui nu se poate ascunde sub haine de rând.

Coribut era gata să se arunce la picioarele ei.

— O! Ce figură are el! Par'că-l văd și acum dinaintea mea amerințător ca cerul în tunete.

Coribut nu răspunde nimic, un fior rece îi cutremură tot trupul.

— Și cine putea să fie altul decât Coribut străinul care mi-a dat ramura verde?

— Ramura verde?...

— Da! Ramura verde pe care o păstrez și acum, căci nu știu ce mă face să nu pot uita nici acum spaima ce simții în acel moment.

La aceste cuvinte Coribut se simți atins ca de fulger. El înțelese că de acum înainte s'a sfârșit cu amorul său, și că din toate fericirile ce visase, nu-i rămase nici macar dreptul de a spera. Dar mai crudă decât însuși pierderea speranței, era umilința de a vedea că rivalul său purta în închipuirea Domniței aureola numelui lui.

Tot sângele strămoșilor săi se revoltă în el.

— Ce feliu? unui necunoscut i-a fost de ajuns o clipă de întrevedere pentru ca să ripească inima Domniței, și eu Coribut, adevăratul Coribut, gândea el, să mă ved după atâta timp de ședere la Curtea Moldovei respins cu însuși numele meu!.

De astă dată lovirea atinse direct mândria sa polonă. A fost un moment în care Coribut era cât pe ce să se descopere ei, însă făcând asupra-și silințe, el se oprî.

— Și oare cu numele meu, își zise el, robit-au străinul pe Domnița, el care n'a spus din ce părinți și țară este?... Nu!... Ce face numele când îl poartă un nevrednic? E ca haina frumoasă pe un trup urit. Dar eu cu un alt nume nu mai sunt nimic?... Nu mai sunt vrednic să sărut nici urmele picioarelor unei femei?... Numele m'a făcut pe mine mare sau eu pe dănsul?... A! ori cine ar fi acest nou Coribut care s'a furișat

in inima Domniței, jur pe umbra strămoșilor mei, că-mi va plăti cu viața cutezanța de a se face de o potrivă cu mine.

Din acea zi Coribut incetă de a mai vorbi Domniței cuvinte de amor, incredințat fiind că ea iubește pe un altul, ear Domnița mulțămită că a scapat de prigonirile lui, frământa in mintea ei gânduri secrete ce nu mai avusesese până atunci și care o duceau la melancolie.

A iubi era ceva necunoscut pentru dănsa; singura idee o spăria, și negreșit că trebuie să fie spăriosă pentru o inimă tână, această simțire puternică care se anunță cu începuturile furtunei.

Zioa fugind de curtea Domnească unde era prea mult vuet, ea rătăcea singuratică in aleele intunecoase ale grădinei, și acolo asculta cu drag ciripitul păsărilor ce se jucau prin crengi, urmărirea sborul fluturașilor, privea cu ațintire la verdețea erbei și când auzea vre un pas omenesc tresărea, ca și când ar fi surprins-o săvârșind vre o faptă rea.

Ea purta in inima ei o taină, o comoară ascunsă pe care n'ar fi destăinuit-o oamenilor cu prețul vieții, dar care era prè grea pentru a nu o spune vântului și florilor.

Noaptea până a nu adormi, ea cugeta la mii de lucruri fără șir, precum la stele, la resboaele părintelui ei, la furtunile de pe marea, la stafii și in fine la străinul cu ramura verde.

Dar ce idee?... Un străin eșit din fundul pământului cu o figură posomorită ca zilele inourate, putea să atingă inima de ânger a junei Domnițe?... Nu!... Negresit nu!... Ea se inroșea numai gândind la una ca aceasta și de frică inhidea ochii spre a nu-l

mai vedè. Dar . . . . . cu ochii inchiși il vedea și mai bine. Figura indărăpnică și nedespartită tovărășită a căpătâiului ei de noapte, lua fel de fel de forme fantastice in inchiipura ei, până când ostenită de a o alunga, Domnița adormea surizându i.

Cine ar fi socotit că asemenea infrățire de inimă s'ar fi putut întâmpla in așa scurt timp între Ruxandra și Timuș, între dulce și aspru, între frumos și urit, între cer și ead?

Astfel trăea Domnița de la vederea străinului, singuratică, gânditoare și cuprinsă de un dor neînțeles care s'ar fi prefăcut in suferințe dacă n'ar fi fost ades răcorit de roua lacrimelor, căci lacrimile isvoresc din dor spre a-l alina,—când eată că intr' una din zile la Curtea Domnească sosi un cazac calare pe un cal negru inspumat cu o scrisoare de peste Don. De grăbit ce era cazacul, el intră la Domn acoperit, cum era cu colbul de pe drum, și-i dădu scrisoarea, care zicea:

„Prea lunate Voevod Domn țerei Moldovei de la plaiuri până la mare!

„Eu Timuș fiul lui Bogdan Hmelnitki singur stăpân pe șesurile Ucrâniei și a Donului, de acărui poruncă ascultă 50,000 suflete de voi-nici încălecați pe cai selbateci și inarmați cu biciuri plumbuite in mâna stingă și cu sulți lungi de 18 picioare in mâna dreaptă, robii de frumuseța ficei tale Ruxandra, cer mâna ei la tine. — Oastea mea așteaptă pe malul sting al Nistrului să treacă ca nuntași sau ca dușmani pe pământul Măriei-Tale.“

O mare jale căzù pe curtea lui Vasile-Vodă la primirea acestei scrisori. Se știa cine e Timuș și oastea lui. Resboiul cu el era resboiu de pustiire.

Domnul chemă pe ficia sa și-i zise:

— Pe țermurile Donului trăește un om jnmătate selbatic cu numele Timuș. Hrana lui e sângele, bucuria lui, prada. Poporul seu n'a invățat încă se brăzducească pământul, ci rătăcește prin pustiri adăpostit sub corturi și trăește din munca altor neamuri. Vroești tu să l ei de soț?

— Care este voea ta, părinte?

— Voea mea nu este.

— Atunci mă supun ție.

Domnul își simți inima ușoară și dădù in țară veste de resboiu, ear Domnița își simți inima grea și începù să plângă.

Chemarea la resboiu trâmbițată prin mii de guri se preumbă de la un capăt al țerei până la celalalt ca un vânt de ghiață, și la glasul ei, cete numeroase de oameni părăsindu-și vatra și familia, plecară de prin țerguri de prin sate, de prin munți cu sineața pe umere și cu merinde in traistă.

Ei cântau din frunze de resunau văile și codrii, căci mergeau cu sete de vetejie și cu dor de a casă.

Patruzeci de mii de oșteni Domnul intrunl sub steagurile sale, și porni spre Nistru pentru a pedepsi pe Timuș de cutezarea ce avuse de a cere mâna fiicei sale.

Doze neamuri aveau a se ciocni și din lovitura lor cra să isvorască un riu de sânge, și pământul să se acopere cu hoituri.

Și Dumnezeu a voit ca aceasta să se întâmple din cauza frumuseței Domniței Ruxandra!

Coribut care se găsea încă la Curte in centrul tuturor pregătirilor de resboiu, știa tot ce se petrecea. El înțelese că Timuș este fericitul seu rival și jură pe umbra strămoșilor să-l omoare.

IV.

Era o noapte de vară caldă, instelată și cu lună plină. Domnița se preumbla singură ca de obicei prin grădină și gândea la soarta amară ce-o impresura. Niciodată suflet de fecioară n'a fost mai greu chinuit decât al ei. Ea iubea, sau credea că iubește pe Coribut; Timuș o cere de soție și un resboiu cumplit se incinge. Să se insoțească cu Timuș, trebuca să frângă voea părintelui ei și amorul ce nutrea in taină pentru pretinsul Coribut; să-l refuze, trebuca să aducă un nămol de nefericiri peste pământul țerei sale. . . . Ea se preumbla deci tristă așteptând un sfat de la stele, de la lună, de la Dumnezeu. Când deodată un freamăt de frunze se aude îndărăptul ei; ea tresare, freametul devine mai mare, crengile se clatină cu putere, frunzarul se despică, și o figură omenească apare dinaintea ei.—Domnița spăriată voește să fugă, însă o putere neinvinsă o oprește in loc. Ea se uită cu ochi mari la figura ce se desemna ca o fantomă in lumina lunei, și . . . ce să vadă? . . . Figura străinului cu ramura verde! . . .

Atunci o amețeală îi cuprinse crierii; ea nu mai știu pe ce lume se găsește.

Figura stătea nemișcată ca o statuie dinaintea ei. Aceiași ochi care vėrsau scānteii amenințătoare, aceeași gură care părea deprinsă a nu rostii decât cuvinte de moarte, însă o indulcire, o rază de bunătate abie vėzută resărea acum de sub asprimca trāsătorelor sale, intocmai ca un colț de senin albastru pe un cer inourat

Domnița uimită nu-și putea intoarce ochii de pe strania nălucă, urmărind cu groază ori ce mișcare se producea pe figura ei, ear fantoma sub privirile Domniței, părea că se trans

formă, se indulcește din ce în ce, și în același timp, prin un neînțeles mister, Domnița simți și ea cum spaima se risipește din inima ei, făcând loc unei alte simțiri mai line care o îndemna să se apropie de dănsa. . . . . Atunci ea făcù fără voce un pas spre fantomă, ca și când ar fi voit să se încredințeze de realitatea ei. Capul ei era fierbinte, ănsă un vânt recoros amestecat cu parfum de flori îi desmerdă fruntea, și-i limpezi vederile, urechile ei păreau că aud o muzică de pe altă lume cântată în note misterioase de frunzele ce se clătinau pe arbori, luna suridea de sus cu nevinovăție, . . . Domnița făcù un al doilea pas! . . . . Cel al doilea e totdeauna mai ușor! . . . Ce era ea vinovată dacă și noapte și lună, și vânt și frunze conspirau spre ducerea ei în ispită? . . . Dacă însuși Dumnezeu a răsădit în inima ei semința unei patimi, care dintre toate e cea mai înșelătoare fiindcă se îmbrobode cu haina fericirii? . . .

Fantoma stătea neclintită. Domnița atrasă ca de o putere magnetică se apropia mereu; pe buzele lor născură ca două surori îngemănate două zimbete de iubire care se împreunară în lumina lunii, ochii lor ardeau, când . . . în același moment, o mână de fier se infipse pe umărul Domniței și o pironi în loc: era mâna părintelui ei. — Palid și infrișat el stătea înaintea ei cu sabia goală, gata să o spele în sângele ei.

— Copilă nebună, strigă el, ce pedeapsă să cuvine ție pentru această faptă vinovată?

Copila ănsă nu răspunde nimic; ea căzuse jos leșinată.

Fantoma dispărură, și era timpul să dispară; căci o larmă cumplită de glasuri, tropote de pi-

cioare și sunete de arme se auzea din toate unghiurile grădinei.

— Prindeți-l, prindeți-l strigau cu toții; mai multe detunături de pușcă făcură să tresară ecourile grădinei, ănsă când se făcù earăși liniște, se găsiră trei morți și doi răniți între care și Coribut, ear străinul nicăirea.

— L'am scapat, strigă cu ciudă Coribut, legându-și brațul sângerat, a doua oară ănsă, jur pe umbra strămoșilor mei, să nu-l mai scap!

A doua zi Vasilie-Vodă porunci să ducă pe fica sa la Cetatea Sucevei spre a sta acolo închisă pe post și rugăciuni, până când se va isprăvi resboiul cu Timuș, căci până atunci el nu avea timp să se gândească la pedeapsa ce să-i dea.

Un călugăr și un oștean fură trimiși să raporteze a întovărăși pe Domnița în călătoria ei.

Dureroasă fù despărțirea ei de maică-sa care o iubea, de tată-seu care o nedreptățea, de odaea ei, de grădina unde avusese atâtea visuri de fericire, de slugile care-i sărutau mânele plângend.—Ea merse pe jos, din târg în târg, din sat în sat, până când ajunsese la malul Siretului la locul unde el se împreună cu riul Suceava.

Obosită de drum, ea se puse jos spre a-și odihni pe carbă verde înspinetele picioare, și nu departe de dănsa bătrânul călugăr nu mai puțin ostent se răzema și el de un trunchiu de copac începând să-i povestească din cărțile sfinte. Ear Oșteanul mai la o parte dormea dus ca omul fără grijă.

Soarele era la asfințit — cerul purpuriu se oglindea în apele limpezi ale Siretului care curgea lin pe sub sălcii, cristeii cântau în earbă, vântul dormea pe crengi; toate aceste

dulci șoapte a naturei făcure pe juna Domniță să adoarmă, ea care de mult nu gustase dulceața sonului.

V.

Pe un drum singuratic și nebătut ce merge de la Iași spre Nistru, alerga Timuș calare cât îi lua picioarele calului. — Deodată calul se opri în loc și scutură din urechi; Timuș îi dădă pinteni să plece înainte, însă calul nu făcù bine câteva sărituri, imboldit de pintenii călărețului, și poticni.

Atunci Timuș să puse pe gânduri. Căci calul are câte-odată vederi năzdrăvane.

— Negrule! îi zise el, fă pe cheful tău și du mă unde vroești tu. Tu știi mai bine ce stă în calea stăpânului tău.

Negrul sforăi din nări, scurmă pământul cu picioarele de dinainte, apoi se întoarse drept în loc și plecă în fuga mare îndărăpt.

— Negrule unde mă duci? să ved lacrimile iubitei mele și să nu le pot șterge?...

Negrul scutura din cap și îndoi fuga

Trecean pe lângă Timuș, copacii, casele, dealurile întocmai ca niște fantasmе, și fugarul nu obosea.

— Negrule! mă duci între dușmanii mei, eu sunt unul și ei sunt mulți...

Negrul scutură a doua oară din cap și între fuga, mergea ca și când ar fi avut șapte suflete și o mie de picioare.

Cât va fi mers și de se va fi odihnit undeva, nu se știe, dar într'un amurg de soare ajunse pe șesul Siretului, nu departe de locul unde dormea Domnița Ruxandra...

. . . . .

Din senin cerul se înăură; din somn vântul se trezi și începù să sufle cu strășnicie, și

un vuet lung, îngrozitor, venea clocotind îndărăptul călărețului încât se părea că munții deslipindu-se de pe temeliile lor, încep să dănțuască în urma lui. — Atunci negrul să opri.

— Negrule! mânia lui Dumnezeu ne gonește din urmă, fugi din aceste locuri să nu perim!

Negrul stătea pironit pe pământ, neauzind glasul stăpânului său, neauzind vijelia ce se apropia.

Nu vezi tu în urma noastră cum vine un val de apă drept ca zidul, cu creastă de spume, cu vârtej de furtună, cu întuneric de morment.—Fugi! negrule, fugi!...

Negrul stătea infipt.....

Valul întuneric veni și într'o clipă acoperi pământul, cu un ocean de apă.

Luna se ivi pînre nori șarbădă și despletită ca o fărnicătoare ce ride cu hohot la priveliștea furiilor sale.

Negrul inota deasupra apei tăind cu voinicie turbatele valuri, ear Timuș se lasa în voea lui.

Eată că un punct strălucitor se zărește în mijlocul valurilor ca un soare sub apă, ce se ucea cu cerul prin o dungă de lumină. S'ar fi zis că ochiul lui Dumnezeu privește în acel loc; ear în mijlocul luminei, în spuma apei, în pulberea argintie în care se jucau curcubeile, un trup de femeie se vede învălit într'o rețea de păr de aur.—Nu era un trup ce moare, ci un trup care se naște, așa de frumos și luminos părea acest sin femeesc leganat pe sinul valurilor.

Valurile mulțumite de comoara ce duceau cu sine își potoliré furia, și furtuna se opri.

Timuș atraș de icoana de sub apă, înaintă mercu spre dăusa despicând șivoiul tulburé și

răpede, ear minunea cea transparentă mergea la vale lunecând între spume și văzduh; și apa părea că nu voește să-i facă rău.

Timuș o ajunge, o ridică la piept și . . . recunoaște pe Domnița Ruxandra. Ea părea că doarme de cel mai dulce somn, și un suris îngerec încrețea încă buzele ei.

Timuș cu iubita sa în brațe și cu sufletul zdrobit apucă înspre cetatea Sucevei cu gând de a depune trupul ei în sfânta Monastire, însă nu bine călători câte-va oare, că deodată în mijlocul unei păduri un om calare armat până 'n dinți îi opri calea puindu-se de-a curmezișul drumului.

— Pe umbra strămoșilor mei! de astă dată nu-mi vei scăpa! strigă omul cel armat.

— Nu am vreme să stau la vorbă cu tine, răspuse Timuș voind să meargă mai departe.

Pune-ți jos prada și pregătește-te să mori! adaose străinul scoțind sabia.

Ambii descălecară. Timuș depuse trupul Domniței la umbra unui copac și încrucișă sabia cu Coribut, căci el era inamicul ce i se pusese în cale.—Coribut avea speranță în norocul său care niciodată nu-i dăduse greș; Timuș n'avea speranță în nimic, căci îi era tot una să trăească, sau să moară.

Lupta între dășii nu fû lungă, căci ei nu se luptau cu gând de cruțare.

Coribut făcû mai multe atacuri infuriate asupra rivalului său care au mers în deșert, ear Timuș nu făcû decât unul singur, însă în lovitura ce dădû, cruntă ca desperarea sa, capul lui Coribut rătezat de pe umere, căzû la pământ bolborosind cuvinte neînțetese.

Apoi urmându-și calea, el ajunse la monastirea Sucesei, incredință trupul Domniței în mânele egumenului, și depunând o lungă

și ferbinte sărutare pe fruntea ei rece, plecă în dărăpt cu inima pustie și cu gând de pustiire.

Ajuns în fruntea oștirii sale, el urmări și întâmpină armata lui Vasilie Vodă. Amândouă se ciocniră ca doi munți ce se risipesc unul asupra altuia, însă din teribila vijelie care tinu din răsărit și până în apus de soare, Timuș eși învingător. Armata lui Vasilie Lupul fû nimicită; satele și târgurile ardeau ca furiarele de cănepă pe urmele lui Timuș; țara înspăimântată credea că a sosit peirea lumii. Timuș ajunse la mahalul Prutului, nu departe de Iași.

Vasilie Vodă văzând că nimic nu rezistă șuvoiului pustiitor a Cazacilor, scrisese lui Timuș că-i dă mâna ficei sale numai să înceteze cu războiul, însă acesta știind ce-a devenit Domnița Ruxandra se oțărî și mai rău, și-și puse în gând să nu lase în Iași nici o casă pe temelie ei. El dădû ordin Cazacilor să treacă Prutul. Cazacii aruncară pod de șeice, și trecură dincoace.

A doua solie fû trimisă din partea lui Vasilie Vodă cu rugămintă să-i fie milă de țară, și să vie cu pace la Iași unde îl așteaptă logodnica dinaintea altarului, ear Timuș răspuse:

— Voiu veni să-mi văz logodnica, căci logodnica mea este corona ta și te sfătuesc să te silești a nu mi-o da.

VI.

Ori Vasilie Vodă era nebun, eri vroea să înșele pe Timuș, ori fică-sa trăea . . . Care din trei era adevărată? . . .

Bătrânii spun că cea din urmă.

Poate că sărutarea infocată ce Timuș depusese pe fruntea ei în momentul când se des-

parți de dănsa, o rechemă la viață, sau poate că Dumnezeu vrea să facă o minune precum a mai făcut și alte dați: . . . se poate! . . . dar ceea ce se știe este că îndată după plecarea lui Timuș din cetatea Sucevei ea deschise ochii în ciuda preoților care o tămădeau și se rugau pentru sufletul ei.

Ea se trezi ca dintr'un vis, își reculese cu inutul ideile, își aminti puhoiul de apă care o surprinsese dormind, dar mai departe nu-și aminti nimic.

Cei de pe lângă dănsa ei povestire că ea dădorește viața lui Coribut care o urmărea de departe cu iubire, însă că din nenorocire, îndată după scoaterea ei din apă, viteazul Polon fii ucis pe la spate de un hoț care se credea a fi Timuș.

O furtună se stărnii în pieptul bietei Domnițe la auzul acestor întâmplări, care se adevăriră și prin o scrisoare a părintelui ei, vestitoare cum-că Timuș, ucigașul lui Coribut e învingător, că țara e ajunsă la peire, și că alt mijloc de scapare nu este, decât ca ea să se jertfească a fi soția lui Timuș.

Plângea nenorocita Domniță, plângea cu lacrimi amare stoarse din adâncul inimei; însă durerea de a plânge era nimic pe lângă durerea de a-și înăduși plânsul, de a-și silii inima, de a-și acoperi capul cu flori și peteală și a se arunca jertfă nevinovată în brațele inamicului țerei și a părintelui ei, în brațele ucigașului iubitului ei. Moartea pentru dănsa ar fi fost o bine facere; însă ea nici moartea nu putu să o cheme. — Trebuie numai decât să asculte glasul părintelui ei, glasul țerei înghinchiate, căci nu degeaba era fiică de Domn. Acei ce domnesc peste popoare sunt câteodată lipsiți de averea ce posedă însuși cerșetorei, de dreptul de a muri când vor.

Așa dar, mare pregătire de nuntă se făcea la Iași în Curtea domnească, ear în tabăra lui Timuș mare pregătire de resboiu.

Timuș ajunsese cu armata lui la marginea Iașului. Acolo el alegea cinci-zeci de oșteni cei mai voinici dintre toți și încunjurat de ei, intră în oraș.

Deșerte se făceau ulițele dinaintea lui căci pretindene spaima se preumbla cu dănsul. — Ușile și ferestrele se închideau, copiii se lipeau de sinul mamelor și o jale îngrozitoare apăsa orașul.

În sfârșit el ajunsese la Curtea Domnească. — Acolo Vasilie Lupul împreună cu Doamna și toți curtenii îl așteptau în scară, cu zimbet silit și cu bucurie prefăcută ca pentru un ginere ce vine nechemat, ear Timuș în creerii lui frământa planuri de grozavă resbunare.

— Să vedem până unde va merge viclenia Moldovanului, gândea el, desmerdându-și mănunchiul sabiei.

El urcă scările palatului pe care erau așternute covoare moi de Persia, intră în parclisul domnesc unde îl priimi Mitropolitul cu cununa de mire, se uită împrejur, vazu toate pregătirile de nuntă dar mireasa nicăirea!.. Atunci el aruncă o ochire secretă oștenilor ce-l întovărășeau, un freamăt surd se făcu în jurul lui, sabiile eșiră pe jumătate din teacă, când eata că o ușă nevăzută se deschide și palidă ca moartea apără Domnița Ruxandra . . . . .

La această neașteptată vedere ei remasere înmărmuriți necrezând ochilor lor; și cum se creadă când el o știa inecată în apele Siretului de unde cu însăși mâna sa o dusesese la monastirea Sucevei, și când ea îl știa mort sub numele de Coribut, ucis tocmai de acela care

acum se infătoșează ei sub figura iubită a străinului cu ramura verde?

Se zice că bucuria mare se aseamănă cu durerea, căci ea și dănsa prin lacrimi se exprimă.—Astfel Timuș pentru antea oară în viața sa vărsă lacrimi, amestecându-le cu ale Domniței care și ea pentru ăntăia oară după atâtea suferinți le primii de la izvorul fericirii.

În fața acestei nespuse bucurii ce una pe ambii logodnici, toate fețele se inseninară, săbiile dușmane reintrară în teacă, Vasilie Voda care crezuse un moment, ca întocmai ca un al doilea Avraam duce pe fiica sa la înjunghiere, își simți inima reinviind: ear bătranul Mitropolit sevărși cununia mulțămînd cerului că a schimbat rēul în bine.

Nuntă lungă și nesfirșită se făcū pe urma, căci ea venea cu binecuvēntare de sus; cu iubire între soți și cu pace peste țară; nunta în adevăr domnească, cu bogăție, cu veselie cu cāntări și cu danțuri, încăt ēi merse vestea pānă în Țarigrad de unde Sultanul auzind de frumuseța Ruxandrei și de voinicia lui Timuș le trimise multe și bogate daruri.

N. Gane

POESII.

MOARTEA CERSITORULUI,

I.

Nemilostiva, numai odat'ai fost tu, fire!
O dar! numai odată! atunci cānd ai plantat
Pe-această mândră lume semența de iubire.
Ș'alătura cu dēnsa și minte-ai sēmenat!
Și sa se nasca omul. ce-ți trebuca din ele.
Cānd tu aveai în ceruri și sori și luni și stele
Și stele luni și sori,

Și pe pământ podoabe de mii de mii de flori?
L'ai vrut așa în lume, de vēnt bătută mladă
Cu dragostea și mintea în nefirșită sfadă.
L'ai vrut așa, sermanul! la el acum privește,
El blastemă cu mintea, cu inima inbește!

II.

O cārja bid întoarsă pe earbă sta lungită,
La capētu-i o cușma și lūngă ea un om;
Și nu știu, dacā omul, ori cārja cea golită
De coaj'a fost mai tare să se aduc'aci,
Nici n'oiu putē-o ști.
Intinși zaceau pe earba sub umbra unui pom.

O sdreamța de cameșă cu sarăcie unsă
Acoperea bētranul; pe cārja remășiți
De mǎzga mai curată. O ploscă 'n earb'ascunsă
La trup cam beșicată, zadarnic tot scliepa
Moșneagul n'o vedea,
Părea și el și cārja de-un somn adānc loviți.

Mai încolo de deșii era o sahastrie
Cu crucea înclinată de vremi spre asfințit
Și cu ferești ce cată la lume a pustie—
Bētran sahastru, timpul, slujește'n ea cu drag
Și vēntul cel pribag
Prin crăpături ei cānta organul răgușit.

Ear mai în fund de-aceasta se ridică'n tarie
O ceată liniștită de munți nepăsători
De cele ce trecuse, de cele ce-o să fie;
Pleșuvi la vērș și tineri la trup i-au cunoscut
Toți cei ce i-au vēzut
Ei stau și duc pe frunte cānd timp senin, cānd
no.i.

Un riu cu țermuri mândre curgea pribag pe vale;
Cāntānd duios și jalnic de munți se despărțea;
Dumbrāvile și lunca, ce stau în a sa cale
Intampinau a lene cu glas fărmeacător
Pe mandrul calator:
Cum munții il trimise cu vești la mari, cānta.

Nu cunoștea el patimi, nu cunoștea durere
Natura cu acestea pe el nu l'a 'nzestrat,

Și de umbla pe lume, nu 'mbla a mângăere;
Cu drag pe om ea numai așa și l'a creat
Să fie nencetat
Pe urma mângăerii de suferinți mănât.

Bătrânul cel din umbră așa aici ajunse;
Greu încărcat cu sarcini de patimi și nevoi
Din somn acum tresare; la plosca cea ascunsă
In earbă hid inhoalbă ochi mari, posomorîți
Sub frunte adânciți,
Ce a văzut pământul și 'n floare și 'n noroiu.

Un strop i-ar stinge focul, ce viața-i mistuește,
Vrea brațul să ridice, să iee vasu 'n mâni
Dar in deșert voința voidnd îi poruncește
E amorțit, netrebnic lipsitul de puteri
Lipsit și de dureri,
Și nu mai vre s'asculte de vechiul său stăpân.

Și împrejur nu-i nime și nime 'n depărtare;
Pe earbă lângă densusul e numai cărja sa.
Intoarce cătră dēnsa privirea cu 'nristare
Ea-i sprijinise anii cu drag de multe ori
Și-i dase ajutor
Să plece crengi cu fructe, ce nu le ajungea.

Uscata nu se mișcă.—Un vânt pe crengi adie
Și cu răcoare dulce sărută frunza lor
Aude freamēt tainic și plin de vioșie
Și își aduce-aminte de vremi ca de-o poveste
Ce-a fost și nu mai este,
Le-ar spune că il doare, nu știe graiul lor.

Nici soarele nu-l cruță; tiranul fugărește
Tot mai departe umbra plăcut ce-l răcorea.
Ce-i pasă lui de ființa aici ce pătimește!
Se duce, earăși vine, când vesel și voios
Când trist și nouros.
Nici patimi, nici iubire nu-l țin in calea sa.

Și vede munții falnici ș'aude riu'n vale:
Sunt toate neschimbate așa cum le-a vezut
In zilele 'nflorite a tinereței sale

Și preste ele încă planează acelaș dor,
Cu-acelaș dulce-amor
Adânc in al său suflet atunci ce-a străbatut.

Și vede săhăstria, ce cade in ruină
Și crucea ce se pleacă incet spre asfințit
Și dureros și jalnic și din adânc suspină
Suspină încă'odată . . . Incet și cu incetul
Inchide ochii bietul,
Icoanele iubite se duc . . . Și ce-a iubit? . . .

III.

Și ce-a iubit, se 'ntreabă mulțimea ce rămâne
Pe astăzi cu iubirea, ca s'o sfirșească mănec?
Ș'apoi de ce natura a pus in omenire
O minte, care simte această imboldire?
O minte care vecinic se'ncearcă să deslege,
De ce așa natura și altfel nu direge?

La ce? se'ntreabă omul, ș'acest dorit respuns
De-atâtea mii de veacuri îi este tot ascuns...!
Și care-i este lumea atunci, când a trecut
Din viața ast de carne in viața cea de lut?
Și dacă el rămâne așa cum se cunoaște,
Ori că o parte-i suflet și alta este moaște?—

. . . . .
Din marele secrete atâtea numai știm:
Ce nu 'nfelege mîntea, cu inima dorim.

S. Bodnărescu.

Istoria Critică a Romanilor

de

D. B. P. HAJDAU.

§ II.

Nomenclatura.

(Urmare.)

Punctul însemnat pentru cercetarea noastră,
ce l'am capatat prin dezvoltarea neputinței do-
cumentale și faptice a stăpânirii Fagarașului
de Munteni înainte de veacul al 14, este că
Ungro-Vlachia existând ca denumire a Mun-

teniei înainte de a stăpâni aceasta vre-un petic de pământ în Ungaria, acel termen arată pe Muntenia proprie numai, neavând înțelesul ce-i dă d. Hăjdău. Dar ne se va obiecta poate, că de unde știm că acest termen este mai vechiu decât stăpânirea Fagarașului de Munteni, de vreme ce documental el se lăsește tot în veacul al 14 în care începe și stăpânirea transcarpatină a acelora, și că în cazul cel mai rău, dacă admitem acea stăpânire numai din veacul al 14, de ce să nu admitem ca și termenul de *Ungro-Vlachia* născându-se tot atunci, a avut înțelesul ce-i dă autorul Istoriei Critice, ca o urmare a acelei cuprinderi? Cu toate că am zis că un cuvânt nu se naște atunci când îl găsim întrebuițat, ci este totdeauna mai vechiu, cu toate că chiar documental el figurează pe cele vechi documente Muntenesti în care titlul de duce de Fagaraș nu se vede,*) totuși pentru mai multă deslășire, să tratăm lucrul mai de aproape.

Pe la începutul veacului al 14, Muntenia despărțită în mai multe voievodate, este supusă coroanei Ungare; cu cât înaintăm treptat, cu atât vedem o mișcare puternică din partea celor vechi Domni Munteni spre a-și lăși puterea și a se face neatârnați. Această mișcare ia din ce în ce proporții mai mari. Vedem pe Domni Munteni, deși recunoscând de Seniori pe regii Ungurești, totuși făcând acte din ce în ce mai libere, susținând războaie, croindu-și o viață politică tot mai neatârnată care mănăie regatul Unguresc de care ei încă nu sunt desfăcuți. Deja Alecsandru Basarab pe la 1330,

* În actul de la mănăstirea Tismana și în inscripții de la Muntele Atos anterioare anului 1365, Vladislav cel vechi Domn de la care avem documente, se intitulează numai „Voievod și Domn al Ungro-Romaniei“ Ist. Cr. Haj. pag. 1. pag. 19.

deși plătește tribut regelui Unguresc, totuși purtarea lui este astfel încât întartă pe acela până o face o expediție, deja puterea și înalțimea cu samă îndrăzneală Muntenilor este destul de mare ca să poată lăși și nimici armata Maghiară, ce e dreptul prințându-o în strimitorile munților după ce se închiese pace. Urmașul lui Alecsandru, Vladislav merge pe aceeași cale: îl vedem stricându-se cu Ungurii, ajutând Vidinul împotriva lor, luptându-se cu dăruire, împăcându-se și depunând jurământ de vasalitate. Pe când aceasta este starea Munteniei, deodată vedem în un document a lui Vladislav de la 1369 pe lângă titlul de „Domn al Munteniei, și ban de Severin“ încă un altul și anume „duce de Fagaraș.“ Un nou titlu înseamnă o nouă câștigare; să o analizăm și să vedem de ce natură putea ca fi în aceste împrejurări și prin ce mijloc putea fi capată.

Observând cine-va această epocă din istoria Muntenilor, vede cea ce noi deja am atins mai sus. Vede cea ce trebuie să se vadă la începutul nașterii politice a unui stat ce fusese sub atârnera altuia, anume pe Munteni când a se emancipa, pe când Ungurii voesc a-i aduce la starea de neînsemnătate de mai înainte; de aici urmează că nemulțămii sunt totdeauna Ungurii, cei ce cred a avea drepturi pe care se silesc a le susține prin expediții, Muntenii însă plecându-se la nevoie, stau numai în defensivă. Cu alte cuvinte Ungurii sunt atârători intrând des în Muntenia, Muntenii se mărginesc numai în a se apăra. Neavând ei pretenții, ci dimpotrivă fiind obiectul pretențiilor Ungurești, ei își ajung scopul, sunt învingători atunci când isbutesc a respinge înalțirea. Deosebite cronici și documente ne povestesc dese expediții a Ungurilor între care

cele improtiva lui Alecsandru și Vladislav Basarab cei ăntei Domni cunoscuți chronologic. Tot ele ne-arată pe aceștia respingând năvălirile dar ei nefăcând de fel în țara Ungurească. Toate resboaele între Unguri și Munteni se petrec în Muntenia, nici un act nu povestește vre o expediție Muntenească în Transilvania; așa fiind, cum și când dară Muntenii cuprind prin arme Fagarașul? Fagarașul incede a figura în diplome în timpul Domniei lui Vladislav Basarab, chiar acel Domn asupra cărnia se făcure expediții, pe care îl vedem incurcat în resboae cu regele Unguresc în țara lui, dar care nu face nici o expediție preste munți. Presupunând chiar că-l are cuprins prin vre-un mijloc tainic, este întrebarea cum îl poate ține? Dacă Muntenii stăpăneau Fagarașul și mai pe urmă și Amlașul cu arme, trebuiau să aibă acolo garnizoane. La ivirea resboaiului între Unguri și Munteni cel ăntei lucru ce Ungurii trebuiau se atace erau stăpânirile dușmanilor în Transilvania pe care le aveau mai la îndămână decât Muntenia, în care pentru a ajunge trebuia să treacă munții pe la Severin. Totuși aceasta nu se întâmplă. În tot cursul dușmăniilor între Vladislav și Ludovic, Fagarașul care dacă ar fi fost stăpănit de Munteni așa cum crede d. Hăjdău, ar fi fost un punct foarte însemnat, nu joacă nici un rol; nici Ungurii nu-l atacă, nici Românii nu-l apără, cei ăntei aleargă pe la Severin și prin Valachia, cei din urmă, se bat pe la Vidin, Severin, sau se apară în țara lor. Nici un resboiu nu se pomeneste în amândouă națiile cu imprejurarea Fagarașului, nici o expediție Muntenească cu aerul de al ajuta Fagarașul așa cum ne arată d. Hăjdău este de o nepomenită însemnătate. El este obiectul dorinței Muntenilor

ăncă de pe la 1170 când îl cuprind cu armele, pentru dănsul Domniei adaug în denumirea țerei pe *Ungro* spre vecinica rușine a Ungurilor, și cu toate aceste el stă secole confundat în neînsemnătatea și odihna cea mai adăncă. Muntenii, nu știu prin ce mijloc, cu Fagarașul ajunsese la adevăratul ideal al stăpânirii pământeste; aveau un teritor în inima dușmanilor de care aceștia se rușinau într'atât, încât stăpânitorii din când în când se sileau să-i mai cruce, aveau resboiu cu aceia, ce năvăleau în țara lor proprie, prădând-o, dar de sfânta și tainica posesiune nu se atingeau de loc. Muntenii se bucurau oare cum de drepturile și foloasele unei adevărate stăpâniri și aceasta pe calea armelor, fără să aibă grijele și nevoele ce întovărășeau toate lucrurile ce sunt în mijlocul valmașagului lumesc! Fericite timpuri!

În definitiv ce observăm în această privință? Noi vedem Fagarașul și inediat Amlașul figurând în titularele domnești, fără ca vre-un act, chronică sau amintire oare care, să ne arăte chipul resboinic a cuprinderii lor, de asemenea nici o expediție, nici o luptă ce ar avea aerul de lovire sau apărare nu vedem având loc pentru Fagaraș și în Fagaraș între Munteni și Unguri. Am văzut din cele de mai înainte că Muntenii prin starea lor de vecinică defensivă încontra Ungurilor nu puteau să țină cu arma Fagarașul și Amlașul, poziția lor în inima dușmanului făcând această ținere peste puțină. Dacă Muntenii stăpăneau acele posesiuni, ănsă nu prin arme, cum urmează să le fi ținut? Numai pe cale de invoice, prin concesiune ca niște stăpâniri invoice de Seniorii lor, regii Maghiari.

Accasta este coeluzunea firească la care tre

bue să ajungem după o nepărtinitoare cercetare a lucrurilor. Fagarașul și Amlașul nu sunt niște puncte militare ale Muntenilor; cel ăntăiu are o simplă cetate unde nu vedem niciodată să fi stat vre-o garnizoană, cel al doilea este numai o întindere de teritor aflătoare dincolo de Sibiu, prin urmare în un loc unde era peste puțină încercarea de a fi ținută prin arme, chiar când ar fi fost acolo o puternică cetate, cea ce nu era. Aceste stăpâniri sunt niște dependențe a coroanei Muntenești, date de bună voe și recunoscute de regii Maghiari. În un document a usurpătorului momentan, Vlad fiul lui Mircea, aceste posesiuni sunt numite *domeniile din țara Ungurească* pe care regele Unguresc i le întărește. Domnii Munteni se bucurau într'atăta de ele, întru cât țineau relațiile lor prietenești cu Ungurii. În acel timp regii le lăsau stăpânirea recunoscându-le chiar în diplomele lor titlul de Duci ai Amlașului și Fagarașului. Îndată ce acele relații se rupeau, cel ăntăi lucru ce perdeau Domnii erau posesiunile lor din Transilvania pe care le țineau prin concesiune și numai pentru a se perpetua acele legături. Să nu uităm un lucru, patrioții cei mai infocați nu vor tăgădăi că Muntenii în veacul al 14 erau într'un fel de vasalitate către Unguri; legăturile ce stringeau mai tare această alianță erau Fagarașul și Amlașul. Ele sunt date Domnilor Munteni ca niște foloase și privilegii de care să se bucure pentru legăturile ce-i uneau cu regatul Ungar. Când acele legături se rupeau, și Fagarașul și Amlașul erau luate de Unguri numai decăt.

De aici ne lămurim cum la un moment dat aceste teritorie le vedem Ungurești deși cu ceva mai în urmă erau Muntenești și peste

cât-va le vom vedea earăși. Aceste treceri sunt urmările politice dintre amândouă popoarele. Cumcă ele erau stăpânite în chip pacinic și perderea lor se face tot astfel, aceasta o vedem de acolo, că aceste treceri de la Munteni la Unguri și din protivă nu sunt de fel întovărășite de lupte, de varsare de sânge la fața locului. Neînțelegerile și lupta se petreceau aiurea, trecerile sunt numai efectul lor. Așa la 1383 avem document că Amlașul era Unguresc, deși cu puțin înainte fusese a lui Mircea. Această schimbare provine din cauza neînțelegerii în care era atunci acest din urmă cu regele Unguresc. Mai mult încă, fiindcă regii Maghiari îndată ce luau acele teritorie le dăruau la deosebiți nobili și fiindcă îndată ce se reimpăcau cu Domnii Munteni, aceștia își cereau înapoi stăpânirile lor înstrăinate, așa încât regii erau nevoiți a le relua de la acei cărora le dăruise, apoi Mateiaș Corvin pentru ca să înlătoreze această incurcătură, hotărăște prin un act de la 1467 ca Rodna, Amlașul și Fagarașul să nu se înstrăineze niciodată de la corona Ungară pentru a sluji de intrigă cu Domnii Români.*) Cnmcă Muntenii țineau acele teritorie sub condițiuni de vasalitate și în chip pacinic, aceasta se va vedea și mai bine din următorul fapt: Vladislav Basarab unul din cei mai mari Domni Munteni din veacul al 14, dă următorul chrisov la 1372; Un Ladislav Dobca rudenia sa, se deslipise de Regele Unguresc pe când, el Domnul Muntenească era încă *prăurea sub jug și în grația numitului Craiu*. Atunci stringend oaste s'au dus împreună cu regele Unguresc împotriva Turcilor și a împăratului de Tirnova, unde venind și numitul Ladislav de Dobca, s'a pur-

*) Chronica Rom. șiă ori v. II pag. 52.

tat cu atâta vitejie, încât a căpătat ertare de la rege, deci pentru atâta credință urmează documentul „din partea Domnului Craiul Noștru și a noastră, i-am dat și însemnat lui „pentru unele slujbe credincioase ca acestea „care pururea ne-au făcut și pentru împărțirea sângelui cu care suntem legați, orașul „sau târgul Serkengen din țara Fagarașului „de lângă Olt cu cele ce se țin de dânsul „etc . . . . . Și pe același Ladislav de „Dobca rudenia noastră cea iubită care împreună cu noi au fost credincios și supus prea „luminatului Prințului Ludovic, luminatului „Craiului Ungariei Domnului nostru celui firesc îl îmbrăcăm în uricurile etc. . . . . „Care donație atunci o am făcut iubitei rudeniei noastre lui Ladislav de Dobca și urmașilor lui deapnarea când eram în grație „la Domnul nostru Ludovic Craiul Ungariei. „Drept aceea ne rugăm prea luminatului Domnului nostru cel firesc și următorilor lui „ca să întărească aceste cărți ale noastre și „donația noastră așa s'o impuțernicească și „stăluiască iubitei rudeniei și fratelui nostru.*)“

Acest document arată în chipul cel mai limpede poziția Fagarașului față cu Ungaria. Domnul Muntănesc Vladislav făgăduiește și face donație lui Ladislav Dobca niște sate în Fagaraș atunci când cu războiul în contra Turcilor când era sub jug și în grația regelui Ungur, pentru ca să aibă acea danie valoare în niște momente în care se pare a nu fi tocmai în grația deplină a regelui, el se roagă acestuia ca să întărească acele danii făcute în numele său și al regelui, cea ce înseamnă că nu are deplină stăpânire în acea țară. Cu alte cuvinte regele este stăpân, Domnii Munteni într'atât

se bucură de acele posesiuni într'atât sunt în grația regilor, îndată ce nu mai sunt, ei pierd niște domenii care le sunt acordate ca foloase pentru strinsele legături cu care sunt uniți. Îndată ce Muntenii cad sub deplina putere a Turcilor, așa încât Ungurii nu mai pot spera a-i mai avea aliați, posesiunile Transilvane încetează pentru totdeauna de a mai fi Muntenesti, neremânând despre dânsul decât o amintire în titlurile domnești.

Aceasta fiind adevărata stare a posesiunilor Muntenilor față cu Ungaria, este evident că numirea de *Ungro-Vlachia* ori când ar fi fost introdusă nu putea să aibă însemnarea și înțelesul ce-i dă d. Hăjdău cu totul fiind de altă natură legăturile dintre amândouă națiunile în privința acelor posesiuni.

Dar pentru a nu mai rămâne cea mai mică îndoială asupra celor susținute și pentru a se vedea cum toate cercetările și concluderile autorului sunt radical greșite, să venim la cuvântul *Ungro-Vlachia* și la întrebarea lui.

Ce ne spune d-nul Hăjdău? Că termenul *Ungro-Vlachia* în diplome arată pe Muntenia împreună cu Fagarașul și Amlașul, și anume *Ungro* însemnând aceste din urmă teritorii sau „porțiunea olteană Transilvană“ iar *Vlachia* Muntenia proprie. Pentru aceasta aduce următoarele dovezi: Toate actele Munteniei cu Ungaria făcându-se în limba latină, noi nu vedem niciodată termenul de *Ungro-Vlachia*, ci numai de *Transalpinus*; țara Românească putea fi foarte bine numită în latinește *Ungaro-Blachia* etc, pentru ce dar principii Munteni evitau aceasta? Pentru că, ne răspunde tot d-sa, Compusul *Ungro* arătând o stăpânire a lor asupra unei părți a Ungariei, ei înlăturându-l din acte cruțau mândria Maghiară ce ar fi

*) Șineai v. 1. pag. 341, 342.

fost jignită, pe când față cu celelalte națiuni neavând loc o asemenea fereală, Domnii îl întrebuițau ca un titlu de onoare, ca o denumire pompoasă. Pe lângă aceste argumente pozitive, apoi mai adăogă și alte negative și anume dacă *Ungro-Vlachia* ar însemna, cum pretind unii, suzeranitatea Maghiară asupra Muntenilor, cum se poate ca regii Maghiari să nu pretindă de la vasalii lor întrebuițarea acestui nume, din contra ei se pare a nu cunoaște chiar existența cuvântului *Ungro-Vlachia* până prin veacul al 17, cea ce este comic din partea unor seniori ce nu cunosc numele vasalilor lor.

Toată această argumentare este de asemenea greșită. O greșală a d-nului Hăjdău și încă foarte mare este că voește să dea înțelesuri noue lucrurilor celor mai simple și vădite și aceasta sub pretestul de analiză critică. Ananisa d-sale critică constă de multe ori în a aduna deosebite fapte neatărnate unele de altele, a silii testurile spre a le da o umbră de legătură și pe urmă a le anina de o idee preconcepțată cu care faptele nu se potrivesc și a le pecetlui pe toate prin declararea că numai prin o laborioasă critică a ajuns la asemenea rezultate. De astă dată d-sa ne-i face pe Basarabi niște diplomați iscusiți, cu un deosebit tact politic ce până și cuvintele le cântăresc aninându-le însemnătate politică. Diplomați desăvirșiți, ei întrebuițară cuvântul *Transalpinus* ca numire a Munteniei de câte ori au a face cu Ungurii, înlăturând prin o întorsătură ghibace de cabinet întrebuițarea termenului de *Ungro-Vlachia* care le-ar fi adus aminte bieților Unguri de stăpânirile ce acești domni le au în țara Ungurească și pe care le țin cu armele. Din protivă îndată ce ei nu sunt

constrinși de această îngâimală politică, ei aruncă cu mareție și mândrie în circulație cătră toate celelalte popoare acest nume pompos ca un semn de isbândă și stăpânire asupra Ungurilor. Din nenorocire, toate aceste întocmiri și ghibăcii diplomatice a Basarabilor n'au existat niciodată decât numai în capul d-lui Hăjdău. Politica iscusită în întrebuițarea termenilor de *Transalpinus* și de *Ungro-Vlachia* se razemă în realitate pe o deosebire lipsită de ori ce caracter politic, născută din firea împrejurărilor și departe de ori ce combinație de cabinet, aceasta este următoare: *Terminul de Transalpinus este inherent în natura actelor latinești, cel de Ungro-Vlachia în natura actelor Slavone și grecești.*

Se știe că limba oficială la Români era cea slavonă, se mai știe că la Poloni, Unguri ca și celelalte popoare de apus era cea latină. În deobște, Domnii Români se slujeau în diplomele și actele lor internaționale de acea limbă care era în întrebuițarea națiunii cu care avea a face. Pe când toate actele interne sunt slavone, mai toate cele esterne cu Poloni și Unguri sunt latinești. Așa actele de omagiu a principilor Munteni cătră Unguri, asemenea cele a Moldovenilor cătră Poloni, tratatele lui Mircea cu regele Polon, corespondențele lui Petru Mușat toate sunt în latinește. Regii Unguri și Poloni când dau vre-un act relativ la aceste țeri, îl dau în latinește și dacă Domnii se servesc și ei cum am văzut de asemenea limbă în actele lor esteriore, ei atunci împrumută de la aceia o limbă care nu este cea întrebuițată la dênșii în lăuntru, prin urmare o ieu cu terminologia ei deja admisă. De aici se naște o indoită terminologie inherentă în natura deosebită a actelor latinești și slavonești.

Termenul tehnic a numirii Munteniei în limba Slavonă fii Ungro-Vlachia, cel adoptat în limba latină ei este impus din afaiă de naşunile care s'au servit întâi cu acea limbă spre a o denumi. Numai în aceasta este deosebirea între *Ungro-Vlachia* şi *Transalpinus* amândouă identice în privinţa înţelesului. D. Hăjdău care este așa de pătrunzător când nu are în cap idei preconcepute, au arătat sigur cum o țară primeşte vrând, nevrând o numire oare care când este nevoită a se servi de limba în care acea numire este primită, deşi, dacă pot zice așa, în gura ei, acel termen nu are un înţeles just. Aşa d-sa ne spune că numirea de *Ardeal* vine de la Ungurescul *Erdély* care înseamnă *Codrenia*, latineşte ar fi trebuit să se numească *Silvania*, însă fiindcă numirea latinească i-a venit din afară, de la acei care o vedea ca un teritor *de peste codri*, de aceea au fost nevoiţi şi locuitorii ei ca să se servească cu termenul de *Transilvania*, cu toate că după cum am zis din punctul de vedere a lor expresiunea nu era dreaptă. Tot asemenea şi cu Muntenia care primeşte a se numi *Transalpinus* în actele latineşti, țara de peste Munţi, numire dată din afară, deşi pentru ei nu avea un înţeles deplin. Aşa fiind întrebuiţarea amânduror termenilor tehnice, urmează să se fi făcut fără nici o intenţie politică, ci conform cu natura limbistică a actelor după cum vom dovedi.

D. Hăjdău, între altele, ca să arăte că Muntenii întrebuiţau cu intenţiune cuvântul *Transalpinus* în actele către Unguri zice: „Basa-rabii ar fi putut să se intituleze *Voyvoda* „*Ungro-Vlachiae* sau *Ungro-Valachiae* sau *Ungaro Blachiae*, tot așa de lesne precum se intitulau ei toţi până la Vlad Dracul, *Voyvoda* „*Transalpinus* sau *Valachiae Transalpinus*?

„De ce oare n'a făcut-o?”

La aceasta răspundem cu propriile d-sale cuvinte când esplică pentru ce Ardelenii adoptară cuvântul de *Transilvania* în loc de *Silvania* „pentru că latinitatea, fiind în evul mediu limba oficială a Europei întregi căuta „intr'adins a se pleca după convenienţa generalităţii popoarelor, ear nu a unuia singur.”

Cum nu vede singur contrazicerea când după ce desvoaltă cum Ardelenii fără de voie sunt nevoiţi a primi numirea de *Transilvania* apoi adaoga „Numele Munteniei şi *Transalpinus* trecu din punct în punct prin aceeaşi desfăşurare „analitică.”

Muntenii ca şi Ardelenii sunt nevoiţi a întrebuiţa în actele lor latineşti termenul *Transalpinus* fiindcă el era cuvântul obşteşte admis în latinitatea evului mediu prin care era cunoscută țara lor, ei căuta a se pleca după convenienţa generalităţii popoarelor eată de ce nu se intitulau *Ungro-Vlachia* etc.

Până aici am făcut numai deosebirea; să vedem acum dacă întrebuiţarea practică ne-o întăreşte. Pentru ca deosebirea pusă de noi să poată fi resturnată şi pentru ca să se confirme părerea d-lui Hăjdău ar trebui să vedem acte latineşti în care cuvântul *Transalpinus* să fie întrebuiţat numai fiindcă acele ar fi adresate *Ungurilor*, ar trebui să ne se arăte acte latineşti adresate altor popoare de Munteni în care să figureze numirea cea pompoasă de *Ungro-Vlachia*. De asemenea ar trebui să avem acte internaţionale între Unguri şi Munteni scrise în limba slavonă în care termenul înherent de *Ungro-Vlachia* să-l vedem cu intenţiune înlocuit prin *Transalpinus*. Cu alte cuvinte să ne se arăte acte în care întrebuiţarea acestor două cuvinte tehnice să nu atërne de natura

limbistică a lor, ci numai de la intențiunea politică a principilor. Nimic din toate acestea.

Atât terminul de Ungro-Vlachia, cât și cel de Transalpinus se întrebunțează având în vedere numai limba în care sunt scrise actele, *fără deosebire de popoarele la care sunt adresate*. Mircea, Domnul Muntenesc încheie cu regele Polon un șir de tractate politice (1389—1411). Toate acele acte *fiind scrise în limba latină*, el se intitulează în toate „*voyvoda Transalpinus*.¹⁾” Tot el încheie la 1408 un act comercial cu aceeași curte, însă fiindcă acel act *este scris în limba Slavonă*, el se intitulează voevod „*a toată țara Ungro-Vlachiei*.²⁾” Dacă titlul pompos al Domnilor Munteni ar fi fost *Ungro-Vlachia*, către Români, Poloni etc. pentru ce Mircea care avea împrejurare să se mândrească pe socoteala Ungurilor, n'a făcut-o, în niște tractate încheiate pe picior de egalitate cu un puternic rege din Europa, și mai cu samă când scopul acelor tractate era o alianță ofensivă și defensivă în contra Ungariei? În celalt act, deși nu are nici o însemnătate politică, ci curat comercială, o învoire de a veni cu mărfuri neguștorii din regatul Polon, totuși vedem figurând numele pompos de *Ungro-Vlachia*, fiindcă actul este slavon. Aceasta este așa de adevărat, încât în un act polon de atunci scris în latinește în care se amintește venirea solilor Munteni aducători de acel document slavon, însuși d. Hăjdău ne spune că terminul slavon *Ungro-Vlachia* este tradus în latinește prin *Besarabia* unul din numele accesibile limbei latine și mai cu samă curții Polone. Acum ne vine și nouă rëndul de a întreba de ce actul polon

n'a lăsat și în latinește terminul de *Ungro-Vlachia*, cea ce putea foarte bine? Nu cumva și Polonii se temeau să nu lovească susceptibilitatea Maghiară, ca și Domni Munteni când evitau în latinește acel termin?

Mihai Basarab (1418) prin un chrisov dă voie coloniștilor Germani din Helta ca să-și pască vitele în munții Românești, acest chrisov *fiind redactat în limba latină*, el se intitulează „*Voyvoda Transalpinus*.“

Mai mult chiar, Curtea Maghiară care numește pe Muntenia, Transalpinus în toate actele latinești, când dă vre-un chrisov în Slavonește, Muntenia este numită cu terminul tehnic de Ungro-Vlachia—În o diplomă slavonă de la împăratul Segismund (1420) dată Monastirei Tismana, Muntenia este numită *Ungro-Vlachia*.¹⁾ Eată pomposul și victoriosul titlu a Basarabilor pe care după D. Hăjdău, îl șopteau în gura mare la urechea vecinilor pentru a nu fi auzit de Unguuri, eată-l întrebunțat fără nici o sfială și rușine de împăratul Sigismund pe cuvântul foarte simplu și nici decum diplomatic anume că diploma este scrisă în limba Slavonă²⁾ Tot d-lui pentru ca să-și rotunzească mai bine teoria zice: „Regii Maghiari, demnitarii Maghiari, Scriitorii Maghiari, tocmai până pe la 1700 se par a fi ignorat „cu totul, însuși existență vorbei Ungro-Vlachia.“ Apoi „Este și mai comic a-și imagina „pe un suzeran care nu cunoaște numele omagial al vasalului!“—Ne pare rău că scriind aceste cuvinte nu și-a adus aminte de actul de la

¹⁾ Mag. ist. v. 1. pag. 327—242.

²⁾ Arch. ist. Hăj. v. 1 f. 1 pag. 4.

¹⁾ Ist. Crit. Hăj. pag.

²⁾ Este frumos cum D. Hăjdău esplică cuvintele imediat următoare diu diplomă „adecă a Basarabilor“ prin frica ca nu cumva să se înțeleagă Ungaria!!!

1120 a împăratului Sigismund în care Muntenia este numită *Ungro-Vlachia*.¹⁾

Ne oprim cu es mylele Ele n-au arătat că nu numai actele adresate Ungurilor conțin numirea de Transalpinus, ci toate cele scrise în latinește sic adresate ori-cărui popor; de asemenea ne-au mai arătat că evitarea din partea Muntenilor și Ungurilor de a întrebuița cuvântul de Ungro-Vlachia nu vine de la vre-o intențiune politică, ce din raritatea intrămendoue națiile a actelor Slavone în care acest termen figurează, mai toate actele făcându-se în latinește; dovadă este că îndată ce Sigismund da o diplomă în Slavonește termenul de Ungro-Vlachia se arată.

Dar pentru a se vedè aceasta n'ar fi fost nevoie de atâta desvoltare dacă D. Hăjdau n'ar da o însemnătate așa de mare lucrului și n'ar striga pe toate tonurile că toți cei ce-au tratat chestia n'au înțeles-o Este destul să ia cineva paralel documentele latinești și cele slavonești a Domnilor Munteni și să vadă îndată uitându-se la titulară că *Transalpinus* corespunde cu rigurositate cuvântului *Ungro-Vlachia*, în amândouă felurile de documente *Fagarașul și Amlașul fiind deosebit prevăzut*. În unul din numerele trecute a acestei reviste am arătat marea deosebire care o pun chiar documentele între Ungro-Vlachia și între Amlaș și Fagaraș.²⁾—Ăncă cea din urmă observație După cum am văzut D. Hăjdău își esplică lipsa cuvântului Ungro-Vlachia, din diplomele Munte-

nești către Unguri ca o măsură pentru a cruța mândria lor, cuvântul arătând în sine o stăpânire a Domnilor Munteni, asupra unei părți a Ungariei. Tot d-sa zisesse aiurea foarte bine: „În transacțiunile lor până și cele mai amicale „cu Ungaria, *Basarabii nu se sfiiau a se numi „duci ai Amlașului și Fagarașului* cea ce a- „rată o posesiune factică necontestată, ear nu „numai titulară sau dubioasă.¹⁾“ Vine întrebarea pentru ce se sfiiau Basarabii a întrebuița cuvântul Ungro-Vlachia, după D. Hăjdău, în actele lor cu Ungaria? Tot după d-sa trebuie să răspundem că constitutivul *Ungro* înseamnă „porțiunea olteană Transilvană“ care se afla în regatul Ungar. Dar din ce țară se compunea acea porțiune olteană din Transilvania? mai întrebăm încă. Toți știm că din Amlaș și Fagaraș. Atunci de ce nu se sfiiau a se numi și duci a-i Amlașului și Fagarașului, de vreme ce amândouă aceste numiri sunt identice cu *Ungro* pe care nu-l pronunțau ca să nu lovească mândria Ungară? Earăși politica cuvintelor? Earăși ne-i va face pe regii Maghiari niște capricioși cărorora le place unele cuvinte și uresc pe altele, deși înseamnă acelaș lucru? Cuvântul *Ungro*, după înțelesul ce-i dă D. Hăjdău, este un nume generic intrat ca *astfel* în compoziția termenului *Ungro-Vlachia* pentru a reprezenta Amlașul și Fagarașul: numele concrete a acelor posesiuni, sau întrebuițarea cuvântului *Ungro* este un mijloc îndirect de a se înțelege posesiunile trãsilvane fără ale mai numi;²⁾ prin urmare mai ușor

¹⁾ Cat despre argumentul ca dacă Ungro-Vlachia ar fi arătat o supremație Ungara, regii Maghiari ar fi pretins de la Munteni a nu-l întrebuița, se distruge de la sine după cele vazute. Niminea, nici regii Maghiari, nici Domnii Munteni nu umblau după politica cuvintelor. Ei întrebuițau termiții a luiși fara nici o alta consideratiție decât ăcea de cancelarie.

²⁾ Conv. Lit. 1872 pag. 317.

¹⁾ Ist. Crit. a Rom. Hăjd. f. 1 pag. 22.

²⁾ Așa ar trebui să fie dacă teoria d-lui Hăjdau ar fi cel puțin consecventa cu sine însuși, dar nu e așa: punerea cuvântului *Ungro* în documente nu împedica de a nu se repeta deosebit și Amlașul și Fagarașul pe care le represinta, ceea ce ar fi o taftologie întreaga, dacă n'am fi văzut ca Ungro-Vlachia corespunde numai Munteniei proprii.

le venea Basarabilor dară voeau să cruțe susceptibilitatea Ungurească, ca în actele adresate lor să întrebuițeze cuvântul *Ungro-Vlachia* cu însemnătatea lui generală, decât numele proprii ale acelor posesiuni. Basarabii aveau un curios mijloc de a cruța mândria Ungurească, ei se fereau de numirile abstracte pentru a întrebuița pe cele reale!

Credem a nu mai fi nevoie de a resuma cele zise asupra terminilor de Transalpinus și Ungro-Vlachia, lucrul fiind vădit.

Una din numirile Munteniei, ne mai spune autorul, a fost și Vrâncea. Părerea aceasta și argumentele sunt atât de nostime, încât credem a întrebuița un alt mijloc de critică. Iudrep-tăm pe lector să cetească el singur paginile 52—55 din Ist. Crit. a Rom. f. 1. Cea ce ănsă dovedește cu multă pătrundere, talent și știință este numele Munteniei *de Basarabia* începând din secolul al 14. Dar toată cea argumentare limpede și rezămată pe documente o strică prin silința de a împinge în urmă întrebuițarea acestui termen până pe la 1200. Această chestie o vom trata mai la vale. Venim acum la cercetările autorului prin care se silește a dovedi că familia Mușat din Moldova a fost din aceeași tulpină a Basarabilor. După ce discută mai multe păreri rătăcite a deosebiților autori asupra originii Basarabilor, ajunge la cea susținută de căți-va autori, că această familie s'ar trage din neam sèrbesc. Autorul ănsă în loc să constate numai falsitatea acestei păreri, face mai mult, explică cum s'a făcut de ei au crezut asemenea lucru anume din cauza asemănării fonetice între Bas-sarab cu *Sarab* sau *Serb*. D-sa *avea nevoie* de o asemenea potriveală pentru alte lucruri ulterioare, deaceia o susține, iar își poate închi-

pui ori cine că asemenea explicație nu poate fi serioasă când este mai cu samă susținută cu argumente ca acestea, „că am văzut cum până și poporul confundând termenul de Bas-sarabesc cu Sèrbesc a schimbat în Balada „Fata banului de Hațeg“ versul de: *Un fecior basarabesc* în: *Un fecior de om sèrbesc*.“ În unul din numerele trecute am arătat îndrăzneala și zăpăceala d-lui Hajdău. Indrăzneală, fiindcă nu s'a sfîit a schimba textul pozitiv al baladei culese de D. V. Alecsandri, zăpăceala, fiindcă am văzut că prin schimbarea cea arbitrară și neertata ce a făcut pentru ca să-și susție teoriile, balada ar deveni un non sens, o absurditate, lucruri pe care le poți găsi foarte des pe la mulți din cei ce voesc a trece cu ori ce preț de poeți, dar pe care niciodată nu le vei întâlni în un cântec popular. Așa revenind la cei ce spun că Basarabii sunt Sèrbi, bieții autori vor fi auzit sau cetit undeva că Basarabii sunt Sèrbi de origine, după cum tot una din acele cronici ne mai spune și de boeri că „unii sunt Sèrbi, alții din Greci, alții din Albanezi, alții din Franci, alții dintre alte alte limbe etc.“ Trebuie ca necesitatea ascrijionii să fie explicată ca o greșală provenită din asemănări fonetice? Dar nu vede D. Hajdău că precum cronica susține că unii boeri sunt Serbi, Greci, Albanezi etc. fără nici o considerație fonetică, tot asemenea face și cu Basarabii?

Am zis ca autorul nu susține mai nici un lucru, fără un scop preconcept. De astă dată voește sa-i facă pe Mușătești a fi din Basarabi, și cată cum: În lista domnească a lui Const. Scarlatti vorbind despre Petru Mușat, se spune despre tatăl acestuia „Costea Mușat care nu se știe unde va fi domnit dar se zice

„că ar fi fost din neamul despotian al regilor „Serbici“ apoi argumentează astfel: Basarabii sunt crezuți a fi din dinastia Sërbească, Costea Mușat earăși din dinastia Sërbească, știm că dinastia Sirbească, este confundată cu cea Basarabească (?) urmează că Costea Musat este numit Serb din cauză că este Basarab. Minunată logică! acest raționament este vrednic să figureze in toate tratatele de logică că espresiu-neea cea mai desăvirșită a celor mai esacte premise și a celei mai firești conclusii! Pentru ce Basarabii, zic unii autori, că se trag din Sërbi? Din cauza asemănării fonetice între *Basarab* și *Sër*b, ne se va responde. Foarte bine. Pentru-ce Costea Mușat, zice un autor *că se crede* a fi Sër**b**? mai întrebăm. Pentru că este Basarab și ca atare trebuia să fie Serbisat, ne responde D. Hăjdău. Earăși strigăm: minunat!

Dar pentru ca Costea Mușat să fie Serbisat din aceeași asemănare fonetică trebuia mai ăntei ca el să poarte numele de Basarab sau ca acel autor să știe cel puțin *că este Basarab* pentru a da loc la confusie fonetică și știind aceasta ar fi fost un non-sens ca să umble cu de-al de „se zice că se trage din familia regilor Sërbi“ și să nu spună că este din familia Basarabilor pe care o cunoștea mai bine. Eată unde stă greșala. Înțelegem ca D. Hăjdău să argumenteze astfel: Unii autori zic că Basarabii se trag din neamul regilor Sërbi; tot asemenea se zice și despre familia Mușat; derivându-se amëndoue familiile din aceeași tulpină urmează ca să fie înruđite. Atunci ar fi de discutat intru cât acci autori dovedesc această descendență și conclusia ar fi dreaptă dacă ea s'ar proba. Dar să ne spună fără a dovedi nimic că Basarabii sunt Serbisați din cauze

fonetice și să ne mai spună că Scarlatti de aceea serbisează pe Costea Mușat fiindcă e Basarab, cu toate că acelaia nu-i trece nici prin cap acest lucru, neștiindu-l sub alt nume decât sub numirea de Costea Mușat, eată cea ce nu se poate înțelege! Ce intuiție tainică nelegată de conștiința sa, l'a făcut să zică că Mușat se trage din familia Sërbească pe cuvântul neștiut de dënsul că prin o lege fatală toți Basarabii trebuie să fie Serbisați chiar și acei membri ce nu poartă familia de Basarab și chiar de autori care nu știu de fel că sunt din acea familie?! Legile fatale care cărmuesc omenirea sunt nestrămutate, ele trebuie a se împlini cu ori ce preț. Era scris ca ori ce suflare din tulpina Basarabilor, cunoscută ca atare numai de Providență, in mod inconștiut să fie Serbisată de ori care autor. Ceea ce era scris, după D. Hăjdău s'a împlinit! Constantin Scarlatti a fost numai instrumentul orb prin care legea fatală a Providenței s'a împlinit!

Dar să mergem mai departe și vom vedea modele de analiză critică și mai minunate. Const. Scarlatti spusese despre Costea Mușat „ca nu se știe unde va fi domnit, *dar se zice* „că ar fi din neamul despotian al regilor Serbiei.“ Această aserțiune, autorul Istoriei Critice, o declară de neadevărată, o esplică cum s'a născut și o respinge. Foarte bine. Dar d-sale ei trebuia ca Costea Mușat să fie *principe*, ca unul ce era din familia Basarabilor, prin urmare argumentează mai departe astfel: Lista lui Scarlatti face pe acești Mușătești din din familie *princiară ex familia regum*, după numele de Mușat nu pot fi altă ceva decât Români, din familia Dragoșască a Moldovei nu sunt, fiindcă ei se sue pe tronul lor incuscrin-

du-se, dacă nu e din familia domnitoare din Moldova nu pot fi decât de la Severin, prin urmare Băsarabi. Argumentarea tot ar merge dacă autorul ar fi purces din o idee adevărată, dar aceasta putem zice nu stă în firea d-sale. Ce spune Scarlatti? Că se zice că Costea Mușat ar fi din *neamul regilor Serbiei*. Crede sau nu crede aceasta D. Hăjdău? Am văzut mai sus că o declară de neexactă și neadeverată. Atunci cum poate să-și razeze argumentarea pe o frază pe care mai înainte o declarase de neadeverată? Mai mult chiar, cum se poate, traducându-î încă fals, să se bazeze pe un autor pe care nici în textul său adevărat nu-l admisesese cu puțin înainte? Scarlatti spune că Costea se zice că era „din familia despotiană al regilor Serbiei“ nu este adevărat strigase D. Hăjdău, el era Basarab și de aceea, prin confuzie, autorul îl face din acea familie—atunci avea nevoie ca Mușat să fie Basarab. Astă-dată lucrul stă alminterea: Scarlatti, ne zice D. Hăjdău, face pe acești Musatești din *familie princiară (?)* ex familia regum, prin urmare trebuie să-l credem—acum autorul are nevoie ca Costea Musat să fie *principe*.—Analiza critică admite asemenea schimbări răpezi, este același lucru privit din două fețe deosebite pentru două lucruri deosebite, nu este nevoie de legătură logică. În zadar cineva i-ar spune că „din familia despotiană a regilor Serbi“ niciodată nu poate a se tâlmăci prin „din familia princiară Românească,“ că dacă odată declara de neadeverat textul lui Scarlatti, nu poți sub pedeapsă de nulitate a te răzema pe dănsul, și mai ales a-ți alege numai cuvintele care-ți trebuie din el, traducându-le încă și pe acele ca vai de capul lor precum: „ex familia despotiana re-

gum Serbiae.“ prin *familie princiară* și adăugând apoi după plac *românească* și anume *Basarabească*, în zadar zic ar fi toate acestea, nu pot să cadă ușor lucruri ridicate prin „cea mai laborioasă analiză critică.“ Să nu se uite încă un lucru, nenorocitul Cons. Scarlatti *este un chronicar din veacul al 18* prin urmare demn de toată încrederea pentru lucrurile petrecute prin veacul al 14 după cum D. Hăjdău ne iuvață în prefața sa.*)

Cea ce ănsă este dovedit de D. Hăjdău este numai că cu *Petru Mușat o nouă viață* se urcă pe tronul Moldovei. El nu are nevoie pentru aceasta să fie din neam princiar, prin urmare să nu desfigurăm texturile, nu acum, dar chiar când lucrul n'ar fi de explicat alminterea. Se știe că în Moldova Usurpatorii nu sunt rari, aceasta mai cu samă când se stinge o dinastie, sau cel din urmă coboritor este slab. Atunci boerul cel mai capabil și însemnat poate ușor deveni Domn. În timpul suirei lui Petru Mușat lucrurile erau tocmai așa. Înaintea lui domnește un străin, Iuga Koriatovici. El este încuscrit cu familia Dragoșasca prin aceea că fratele său Roman ține pe Anastasia fiica lui Lațco Voevod. Nimic mai ordinar decât asemenea suiri pe tron în Moldova fără ca noul Domn să fi fost mai înainte *principe*. Vom da numai un exemplu. După ce boerii omoară pe Ștefăniță-Vodă al doilea fiu a lui Petru Rareș, ei ridică la Domnie pe un Joldea hotărînd să-i dea nevastă pe Rucandra fiica lui Petru Rareș ca să-i legitimizeze oare cum suirea prin această încuscire, dar ceilalți boeri pribegi din Polonia ridicară Domn, pe Petru Stolnicul dându-i nume de Alecsandru Iăpușcanu și intrând în țară, prinseră pe Joldea și-l călugăriră tăindu-i nasul. Noul Domn se grăbi a lua el în căsătorie pe Domnița Rucandra.

*) Nu este permis istoricului a-și întemeia aserțiunile decât numai pe fapte care sînt date sincronice evenimentelor, His. Crit. Hăjd. t. 1. pag. ij.

(Va urma)

G. Panu.

MIHAI VEREANU.

(Urmare.)

CAP. X,

Mai multe săptămâni se trecuse de când familia generalului Vereanu era aşezată în oraş. Mihai avuse ocasiunea de a face cunoştinţă cu cea mai mare parte a societăţii care acum întregă se reintălnise, revind cele mai multe familii, de la ţară, sau din străinătate. El mai regăsi câţi-va tineri pe care îi cunoscuse la studii în Germania sau în Franca, care acum ocupau funcţiuni publice fie în magistratură, fie în corpul profesorilor. Unul din aceşti din urmă Petru Neculiu, care revenise în ţară cu doi ani înainteă lui şi acum fusese numit profesor la o şcoală înaltă, fû din cei ăntei care veni să-l vadă, deşi în Paris nu fusese amici şi nu se vizitase niciodată. Mihai se miră de amicia ce-i arca acum acest june, neştiind la ce să o atribute şi fu nu mai puţin surprins că vechiul seu camarad îşi schimbase numele, căci acum pe lângă Neculiu el mai adaugea şi un *Rareş*, încât îşi zicea *Petru Neculiu-Rareş*. Această modificare în numele seu o introdusese Neculiu de când devenise profesor de istoria naţională, sub cuvânt că prin documente istorice descoperise că se trage în linie dreaptă din Domnul Moldovei Petru Rareş, care era prerestrabunul restrăbunului seu. În maniera de a vorbi şi în portul exterior Neculiu se schimbase asemenea. Acum hainele sale erau negrijite şi părul lung şi nepieptănat, pe când în vorbă era atât de purist, încât unul care nu cunoştea alte limbi latine cu anevoie îl putea înţelege. La întrebările lui Neculiu-

Rareş, ce carieră gândeşte a îmbrăţoşa Mihai, acesta răspunzând că tatăl seu doreşte să intre în magistratură, junele profesor îl disfată de la aceasta sub cuvânt că magistraţii ar fi încă prè mult sub presiunea puterii executive şi că ar trebui să devină şi el profesor, pentru a pregăti generaţiunile viitoare la idei liberale şi la cultura moderna: că ar fi adunaţi aici mai mulţi juni barbaţi care lucrează ca şi densusul la regenerarea poporului Român, că ar fi format cu densusii o societate literară prin care voeau să se facă cunoscui pentru a pute intra în viaţa publică. unde apoi aveau mai târziu a face reformele cele mari şi dătătoare de viaţă, prin care ar intra României în concertul popoarelor călăuze ale civilizaţiunii.—La răspunsurile lui Mihai că el nu se simte destul de capabil de a fi profesor, şi că ei îi par ar fi pre tineri încă pentru a conduce o societate, Niculiu-Rareş întâmpină că bătrâni şi-ar fi trăit traiul, că timpul tinerilor ar fi sosit, că ei ar fi disinteresaţi, ear încât priveşte profesura îi aduse aminte cuvântul lui Seneca, *docendo discitur*. Mulţămirea de sine cu care vorbea Niculiu era în pre mare opunere cu monestia naturală a lui Mihai pentru a-l convinge; el nu-i promise dară nimic decât numai că va veni şi el câteodată în societatea lor literară şi că va vedea apoi. Încurând ănsă petrecerile societăţilor ce frecuenta îl răpiră într'atăta, încât nu mai gândi la propunerile vechiului seu camarad de studiu. În vreme ce generalul trimitea diplomele fiului seu pe la ministeriu, solicitând un post pentru el, Mihai indiferent pentru aceasta, visita cercurile unde se primea sara. Familia lui *Costachi Bulur* avea pentru densusul o deosebită atragere, căci doue fete ficia şi ne-

poata acestuia, amundone frumușele, încăutau pe toți acei care frequentau casa lor. Adela fika lui Balur era veselă, sprintenă, cu ochi negri aprinși, și convorbire animată. Ana vara ei avea din contra o espresinne blândă și liniștită, vorbea puțin și serios. Deși mai frumoasă, ea plăcea în deobște mai puțin nefind de-o natură atât de veselă și comunicativă. Când Mihai făcù ăntăia sa vizită acestei familii, în salonul de primire în care fusese introdus se găseau numai părinții Adelei și nepoata lor. Infătoșarea Anei ăi făcù o impresinne din cele mai plăcute, așa încăt de la început el nu se mai simți străin în cercul lor; când ănsă câte-va minunte mai târziu Adela intră, la cea ăntăi întâlnire a ochilor lor, el simți o stringere la inimă cum nu mai avuse ăncă păn atunci și o roșală subită ăi coloră fața. Incurënd ănsă o plăcere nespūsă îl coprinse, visita sa, fără ca el să o bage în samă se prelungi mult mai mult decât obiceiul iartă și o aprindere extraordinară anima convorbirea lui, așa încăt de la cel ăntăi moment familia întreagă simpatisă cu dănsul.

Cucoana Savastița, deși nu înbea familia lui Balur, nu desfătul pe Mihai de a frecuenta acest cerc, căci împărtășea părerea destul de respândită că unui tănăr în virsta pătrecerilor ori și ce ăi este iertat.

La Balur se primea Joile, și Mihai era dintre oaspeții cei mai regulați. Intre alții caré se adunau nu lipsea niciodată, un tănăr inginer Victor Melini, om frumos de stat, inteligent, dar tăcut în societăți numeroase. Asemenea nu lipsea nici Iordachi Soloi, om în vristă, bogat, neinsurat ăncă, care înbea a-și închiplu că e tot tănăr, se temea

de a auzi contrarul și se credea în drept a face parte din jocurile și plăcerile tinerimii.

Din dame se deosebea doamna Barabec care ducea pe fika ei Melania și cucoană Cleopița Zuznea bătrână văduvă de care rare ori scapa vrea petrecere.

Costachi Balur și soția sa Ruxandra care fusese mai bogăți odinioară, erau cât se poate de amabili cu toată lumea, căci cu averea mărginita ce le rămăsese nu aveau de uude inzeștra nici macar pe Adela, cu cât mai puțin nepoata, care orfană de mult timp, rămăsese tot în sarcina lor. Totul era dar de a atrage în casă cât se poate mai mulți tineri pentru ca prin deasa întâlnire să se formeze vreun amor, care sa aibă de urmare o căsătorie, fara greutățile unei inzeștrări. Se înțelege că în asemenea împrejurări cu cât tinerii ce veneau să petreacă la ei erau mai bogăți, cu atât erau ei mai mulțămăți. Tot din această cauză Ruxandra Balur cultiva cu cea mai mare luare a minte amicia Doamnei Zuznea care avea un talent particular pentru inlesuirea măritășurilor. Lui Mihai în nevinovăția ideilor sale, nici prin gând nu-i putea trece că el era obiectul observarilor celor mai pătruzătoare a femeilor bătrâne din acea societate și se lasa fără opunere atras de farmecul ce simțea în societatea tinerilor fete din familia Balur. Uitand cu totul întâlnirea sa cu Miss Mary în grădina de la Vereui, uitand mai mult ăncă pe Lucrezia, el nu avea gânduri decât pentru Adela care fură voe se impunea închiplurii lui. Timpul seu trecea vesel și grabnic. Din toate zilele și serile săptămănei, Joca era așteptată cu nerăbdare și câteva oare petrecute atunci în familia Balur ăi dădeau materie nesfârșită de cugetare pentru tot celalalt timp al săptămănei.

Miss Mary cu pătrunderea ce o are amorul totdeauna, presim tea că o altă femeie se inf -
foşase inimii lui şi suferea in tăcere. Dimi-
neaţa se scula  cu ochii roşi de pl ns; faţa
ei er  deap turarea palidă, dar cine avea pen-
tru d nsa un cuvânt de m ng dere? Luţica, sin-
gura ce o iubea, nu putea intelege durerea
inimii sale.

Pe c nd timpul curgea aşa de plăcut pen-
tru Mihai, generalul isbuti de la guvern ca
fiul seu să fie numit judecător la tribunal.
Mihai nu imp rt şti bucuria familiei sale şi
in cur nd noua sa funcţiune ce nu se potrivea cu
plecările sale,  i procur  numai nemulţ miri.

Deaceea o şi privi ca un lucru secundar,
scopul seu er u petrecerile, mai ales acele
de la Balur, unde peste puţin el deveni per-
soana principală.

Pentru Ana Mirie—acesta era numele de fa-
milie a nepoatei lui Balur—venirea lui Mihai
f  un eveniment foarte insemnat. Melini o iu-
bea de mult şi-i făcuse declararea sa. Aceasta
şi vederea deasă a lui Melini o făcuse de la
o vreme să creadă că şi ea il iubeşte şi chiar
i-o dăduse a intelege. Cu timpul se deprinsese
cu ideea că va fi soţia lui Melini şi fiindcă
muma lui se impotriva la această căsătorie,
din cauza lipsei de avere a Anei, greutăţile ce
se ivise  i aţitase tot mai mult dorinţa de a
se uni cu acel ce o iubea, căci aşa e făcută
inima omenească că dorinţa creşte cu impie-
decarea şi scade cu uşurinţa realizării ei. A-
cum figura lui Mihai Vereanu ce se aretase
in mod at t de neaşteptat, schimbase aspira-
rile Anei. Pe nesimţite, imaginea lui Melini
devenea tot mai palidă şi fără voe i se im-
punea infaşoşarea lui Mihai. Aceasta o tulbur 
p n in ad ncul sufletului. Ea se credea legată

de cuv ntul ce d d  lui Melini şi vedea acum
că cu aceasta nu va put  fi fericită. Ades ea
compara pe amundoi in minte şi apoi g ndu-
rile, ori cat ar fi cercat să le oprească, fugeau
cătră cel preferit,  i reinf toşau chipul,  i re-
petau cuvintele ce spusese şi intocmeau con-
vorbiri inchipuite intre d nşii. Adese ori sara
c nd somnul nu voea să vie, ea se ruga că-
tr  Dumnezeu să o facă a uita pe acest nou
venit care o turburase intr'at ta, şi apoi se
prindea singură in o nelinişte nerăbdătoare de
a-l reved  mai cur nd.

Şi asupra Adelei, Mihai făcuse o impresiune
din cele mai plăcute. Dar uşuratică precum
era, ea nu se acufunda in lumea simţirii, ci
după ce petrecea vesel in societate, ea aş-
tepta şi pregătea noue petreceri, cu unicul ţel
mai apropiat. Şi g ndurile ei se intorceau adesa
spre căsătorie,  ns  fără a lega cu aceasta,
ideea unei fericiri ideale, precum făcea vara
ei: In asemenea momente, ea lăsa să treacă
dinaintea ochilor toţi tinerii ce cunoştea, in-
treb ndu-se care  i place mai mult şi cu care
viaţa ar fi mai frumoasă; şi ea se oprea adese
ori la Vereanu dar instinctiva pătrundere de im-
prejur ri ce avea, o f c  indată să vadă că
aceasta va fi greu de realizat, din cauza carac-
terului ambiţios al mumei lui Mihai şi lipsa
de avere a părinţilor ei. Mihai  ns , c nd glu-
mea cu Adela, care făcea observaţiuni pline
de spirit asupra tuturor persoanelor din so-
cietate, c nd intra in convorbiri serioase cu
Ana care vorbea cu o graţie nesfirşit  in materie
de sentiment. La aceste convorbiri ale lor se
amesteca une ori şi Melini, însă mai mult
ca judecător, c nd unul sau altul dintre ei se
adresa cătră d nsul, pentru a cere să sprijine
ideile sale.

Înto sară cum Adela cânta la clavir în odaca de lângă salon, Mihai o întrebă ce gândește despre caracterul lui Melini.

— E greu de a-și face o idee despre dănsul, răspuse ea. El e un om care vorbește puțin. Ear acei care tac mult, gândesc mult.

„Aceasta ar fi un mare avantaj” răspuse Mihai. Cel ce gândește e un om serios și demn de respect.

— Dar, când gândește lucruri bune Când ar gândi ănsă ceva nepriitor celorlalți? Despre Melini nu mă întrebați ănsă pe mine, ci pe Ana, ea îl cunoaște mai bine.

„Pentru ce, nu vă vede pe amundouă tot atât de des?”

— Dar, ănsă pentru mine e un om pre serios. Cu caracterul Anei el se potrivește mai bine. În sfârșit, adause Adela crezând că a mers pre departe, mie nu-mi convine, manierele sale îl fac mai bătrân decât este, și cu dănsul nu pot ride. Mai bine imi place d-nul Soloi care atât de mult caută să arăte tănăr, încât această grijă vecinică ce are, îl face foarte ridicul.

„După ceea ce spui vĂd că oamenii ridiculi au avantajul a nu-ți dispăcĂ?”

— Adică imi plac în sensul că pot ride de dĂnșii, nu altfel.

„Aș vra să cunosc și eu pe omul care ți-ar conveni pe astă lume.

— Și eu aș vra să-l cunosc, răspuse Adela.

„Vra să zică nu ai întâlnit pe nime care să se apropie de idealul ce ți-ai format?”

— Pe nime—fiindcă eu nu mi-am format nici un ideal.

„Are să vie și acela, zise Mihai și poate mai curĂnd de când gĂndești.

— Nu aș fi nemulțămĂtă să vie, de vreme ce pĂn acum n'a voit ăncă sĂ se arĂte.

Mihai își mușcă buzele și tăcu. Soloi ănsă care intra atunci în casă, și voi să iee parte la convorbire, întrebă zimbînd ca totdeauna;

—CĂntați la clavir domnișoară? pentru ce nu urmați? v'am spĂriet eu?

„Nu. Eu nu mă spariu ușor.

— O domnișoară frumoasă trebuc să fie și intrucĂtva capricioasă, zise Soloi tot zimbînd, domnișoarele cĂnd sunt amabile, cĂnd nu sunt, după cum le abate. Cine le mai pricepe?

„Acei care sunt de vrista lor, intĂmpinĂ Adela.—Soloi pĂrĂ a nu fi înțeles alusiunea și făcĂndu-se că vra să întrebce ceva pe un domn care era în salon, se depărtă earăși.

— Mi se pare că l'ați spĂriet d-voastre, zise acum Mihai.

„Pentru ce caută să facă spirĂt, cĂnd nu are? Nu-i destul că-și boște pĂrul și că vra să arĂte tĂnăr la față, vra să aibă și tinerețĂ de spirĂt?”

Un joc de societate care se formase Ăi sill să se despartă. Așa erau toți deprinși ca să dirigă Adela toate jocurile, încât fără dĂnsa nu se putea face nimic.

După ce jocul se sfărșise și se rescumpĂrau gajurile, Adela făcu în chip ca în sfărșit ea să fie confesorul cĂruia toți cei ce luase parte la joc trebueau să destăinuească secretele lor. Ea ehemă pe toți, unul după unul și lĂsă pe Mihai la urmă, știînd că atunci toți se vor imprăștia prin salon, și că va avĂ timp a vorbi mai mult cu dĂnsul singur.

— SĂ-mi spui toate pĂcatele ce ai, începĂ ea.

„Ca un adevĂrat dohovnic, răspuse Mihai, nu trebue sĂ-mi vorbești așa, ci trebue să iei fie care pĂcat în parte și să mă întrebci dacĂ l'am făcut.”

„Blune A-i fost vre-odată nestatornic?

— Am fost.

„Când și cum?

— Aceasta n'o pot zice.

„Unui duhovnic i se spun toate. El jură de a păstra toate secretele, prin urmare cu densusul nu este nici un pericol.

— Dar v'ați supune ca preoții să vi se taie limba, dacă veți distăinați ceva din ceea ce voiu spune?

— Mă supun, numai spuneți mai iute, respunse Adela arzând de curiozitate.

— Ei bine, nestatornicia este fundul caracterului meu. Am fost nestatornic totdeauna când aveam a face cu femei de naționalitate străină. Nu voiu fi ănsă, când va fi vorba de o Română.

„E rău, tinere, că ai fost nestatornic și e bună hotărîrea ce ai luat, întâmpină Adela cu glas solemn. Te iudemn să ai de sfântă această hotărîre. Când ănsă ai putut comite această crimă și unde?

— Mihai se uită în ochii ei. „Când?“ zise el, „în timpul scurt al vieții mele. Unde? În orașe și la țară.

„Cu aceste nu scăpi de mine. Voiu numai decât să știu tot, tot. Am acest drept.

— Am jurat credința unei Italiene și mi-am calcat jurământul.

„A! Neertat păcat! Dar cum, dar când?

— Am calcat jurământul, în momentul când am văzut, pe alta care mi-a furat inima.

„O altă Italiană?

— Ba nu.

„Dar de ce naționalitate era aceasta?

— Preotul nu cunoaște deosebire de naționalitate. Destul că era o femeie.

„Brună ori blondă?

— Frumoasă ca un ănger.

„Ești un șiret, fiule. Văd că n'am să-ți pot da abstulția.

— Cum? Nici când deacum înainte statornicia mea ar fi eternă?

„Aceasta nu se poate cunoaște de pe acum. Trebuie să treacă multă vreme pentru a se pute dobândi incredere. De când durează statornicia începută?

— Imi pare așa de naturală, încât cred căteodată că m'am născut cu densa.

„Să ne lămurim. Statornic nu poate fi cineva decât unei persoane ce iubeste. Pentru a iubi, trebuie să fii inamorat, așa dar mărturisești că ești inamorat?

— Imi mărturisește păcatul din toată inima.

„O greu păcat! Niciodată nu te voiu ierta.

— Numai vinovații iartă ușor pe alți vinovați. Ei se uită atunci în inima lor și compătimesc cu alții care sufăr ca și densesii. Numai atunci mă vei iarta când singură vei ave păcate.

„Deși fără păcate, eu sunt bună și te iert de pe acuma, respunse Adela sculându-se.

Mihai se sculă și el și adause cu glas slab: „Pecătosul trebuie să sărute mâna dohovnicului seu.“ Adela se depărtă grabnic, făcându-se a nu auzi.

CAP XI.

În vreme ce Mihai petrecea atât de plăcut și pregătea în sufletul seu semența amorului, ce era să sbucnească, Todiriță Covrig intristat de plecarea familiei generalului Vereanu părăsi moșia și veni în oraș. El se convinsese deplin, că Lucia era cauza turburării sale și se hotări să vie s'o vadă, să-i vorbească și să cerceteze singur starea împrejurărilor. După lungă discuțiune în familie, bătrănul Covrig

consimți la planul iubitului seu fiu și chiar îi dăruia o însemnată sumă de bani, pentru a se pute infățișa bine în societate. Todiriță trase la cel mai bun otel, ocupă apartamentul cel mai frumos și puse pe cel întâiu croitor să-l îmbrace din cap pân în picioare, după cea de pe urmă modă. În fie care dimineață un frisor îi pieptena părul și barba și astfel, abie după câteva zile, când oglinda și frisorul îl incredințase că el este cel mai elegant din tinerimea nobilă a orașului, el se hotărî a face întâia sa vizită familiei Vereanu, vizită la care visase atâta vreme. Toți zimbiră, vedând transformarea lui Covrig. Mai cu osebire Luțica simțea o așa veselie la aspectul seu, încât îl strinse de mână zicându-i că surprinderea ce le-a făcut a fost din cele mai plăcute. Covrig era peste măsură încântat, de această primire și întors la el a casă, lucrurile i se păreau lamurite. El era incredințat ca banii sei și frumoasa lui figură făcuse efectul sperat și gândea care poate fi persoana pe care ar însărcina-o să vorbească de planurile sale de căsătorie cu cucoana Savastița. Cunoscând pre puțină lume, el își zise că trebuie să întindă mai întâi cercul cunoștințelor sale și apoi va da de sigur de cineva care va lua asuprași această sarcină. De aceea rugă pe Mihai să-l recomăndeze la familiile ce cunoștea și el, lucru la care Vereanu nu se opuse. Astfel și Todiriță Covrig lua acum parte din adunările lui Balur, spre marea veselie a fetelor care rideau de dănsul. Nu așa însă părinții. Lățindu-se vestea că Todiriță este fiul unic a unor oameni foarte bogați și că de pe acum părinții îi dau ori cât cere, ei îl primeau cu prevenirea cea mai politicoasă.

Și Petru Neculiu Rareș aflând despre ave-

rea lui Todiriță Covrig, căută a-i face cunoștința și-l visita dese ori. El mergea câte-o dată să dejeuneze pe la dănsul, spre marea mulțumire a lui Covrig care era foarte măgulit de a insufla interes unui profesor învățat. Intimitatea între dănsii devenind tot mai strinsa, Covrig se hotărî într'o zi a cetii lui Rareș posesiile sale, pe care acesta le declară pline de foc și de simțire și promise a le tipări și a le lăuda în jurnalul „Libertatea Poporului“ la care era unul din principalii colaboratori.

Intr'o zi Rareș intrând grabnic la dănsul, îi zise cu figura plină de bucurie:

„Amicul meu, îți aduc o novelă din cele mai flatoase pentru Dumneata. Am reușit pe lângă colegii mei a face să fii acceptat între membrii onorari-fondatori ai societății literare, *Ulpia-Traiana* care se compune din barbații cei mai eminenti și mai meritoși din țară, acei care departe de ori ce meschin interes lucrează numai pentru progresul și lățirea belezelor literare și belezelor arte și prin consecința pentru inobilirea sufletelor poporului Român.

— Adică, respunse Covrig, să nu mai bee atâta rachiu țeranii?

„In mod indirect, amicul meu, zise Rareș; Belele arte precum știi depărtează de la morii . . .

— Știu, întâmpină Covrig ca la morii sunt o mulțime de belele, dar nu înțeleg cum vreți să le depărtați.

„Nu de la morii unde se macină, amicul meu, ci de la morii sufletesti, de la moravuri, obiceiuri. Aceste, când sunt rele se schimbă în bine prin aștițiunea convincțiunii că sufletul e creat pentru un scop mai înalt, mai nobil. Aceasta convincțiune vom noi a o lăți. Cultul frumosului trebuie să devie proprietatea sufe-

tească a fie cărui cetățean și numai când toți Români se vor împărtăși. . . .

— Asta zeu! nu știu de va face ceva. Țerarii se împărtășesc totdeauna în postul-mare și tot bețivi rămân.

— De alta am vorbit, dar în sfârșit și în această privință vom îndrepta răul. Îți răspund eu că în curând societatea de jos va face un progres imens. „Ulpia-Traiana“ are înscris în statutele sale scopul inobilirii adică a dismaterializării cugetării poporului. Pentru a realiza aceasta, Ulpia-Traiana tinde mai întâi la nivelarea claselor sociale, adică la stingerca diferențelor în castele sociale, diferențe ce există încă de nu *de jure*, cel puțin *de facto*. Nime nu va avea dreptul de a fi mai mult decât altul; oamenii vor fi egali cu toții.

— Și se va pute căsători ori cine cu ori care duce? întrebă Covrig.

— Fără dubiu. Aceasta avem s'o facem cât mai curând. Mândria unei inchipuite aristocrații nu va mai exista; și nu va mai fi decât o aristocrație a meritului și a inteligenței.

„Apoi dacă-i așa cum spui, primesc bucuros să fac și eu parte din societatea d-voastră.

— Chiar v'am adus lista să vă înscrieți, zise iute Rareș scoțând o hârtie din buzunar. Numai veți ști că ori ce membru onorar trebuie să plătească o contribuțiune către societate, după mijloacele sale. Cu acești bani, după § 76 din statute se înlesnesc publicațiunile folositoare poporului, precum foi politice, literare etc. D-voastră ați fost taxat la suma de una sută galbeni.

„Nu-i cam mult, amice? zise acum Covrig cu indoeală, scărpinându-și cu deosebite degete părul cel frisat de după ureche.

— Chiar puteți a număra suma deindată, urmă Rareș—fără a ține samă de obiecțiunea amicului său—căci eu sunt totodată și casier. Cam Todiriță sta încă la indoeală. „Apoi chiar mâni sara va avea loc primirea d-voastră într-o ședință plenară. Vor fi foarte mulți față. Chiar amicul d-voastră D: Mihail Vereanu, membrul Tribunalului, a promis că va asista.

Această ultimă considerațiune, sfârși a hotărî pe Covrig. Căci prin capul lui trecu ca un fulger gândul că prezența lui Vereanu, va face să atle și Luțica despre intrarea lui în „Ulpia-Traiană.“ și va produce efectul cel mai avantajos, convingându-se copila, că este iubită de un om, nu numai bogat și frumos, ci totodată și învățat.

A doua zi Petru Neculea-Rareș veni să ice pe Todiriță Covrig și să-l introducă în societatea Ulpia-Traiana. Când pășiră peste pragul casei unde era adunarea, lui Covrig i se strinse inima de emoțiune.

— Nu cumva trebuie să fac un euvânt? zise el lui Rareș, cu îngrijire.

„Nu. Numai o scurtă mulțămire, Cam în modul acesta: Domnilor sunt foarte flatat de onoarea ce-mi faceți. Credeți că voi fi în totdeauna gata a pune în serviciile acestei onorabile societăți nu numai toate mijloacele materiale de care voi dispune, ci și toată diligența spirituală pentru a contribui, pe cât puterile mele debile îmi vor permite, la întemeierea putinte, la lățirea și la înflorirea Ulpiei-Traiane și în genere la prosperarea belletelor litere și belletelor arte.

— N'am să pot ține minte toate aceste, scriemi-le pe o hârtiuță.

După ce Rareș îi îndeplini dorința, amândoi intrară în casă.

Intr'un salon luminat cu mai multe candelabre era într'o parte o estradă mai înalțată pe care se aflau un jilț și două scaune în dărătul unei mese lungi. Câți-va pași mai în spre salon la marginea estradei mai era o măsuță mică care reprezenta tribuna oratorului. Pe jilț ședea un bătrân, presidentul, și pe scaunul din dreapta, un tînăr, ăntîiul secretar. Celalalt scaun era deșert de vreme ce casierul (care totodată era al doilea secretar după § 7 din statute) Neculiu-Rareș nu sosise încă. În salon în fața tribunei erau vre-o douăzeci de scaune, din care abie jumătate erau ocupate. Dintre cei prezenți se găseau Mihai Vereanu și Victor Melini. În momentul cînd intrau amicii noștri, presidentul suna tocmai clopoțelul.

— Ședința este deschisă! strigă el cătră adunare, Domnul secretar binevoescă a face apelul nominal.

„Nu suntem așa de numeroși, Domnule președinte, încât să mai fie nevoie a da lectură.

— Sunt doi membri care susțin propunerea domnului secretar de a nu se mai face apelul nominal?—Unanimitate!—Vă rog notați aceasta!—Bine voți a da lectură sumarului procesului verbal al ședinței trecute.

Secretarul ceti: „ședința din 7 Dechemvrie. Făcîndu-se apelul nominal s'a văzut a fi șapte membri prezenți și anume: D. Raul Cazacachi președinte, D-nii Cesar Calcănfau și Petru Rareș secretar, D-nii Pavlidi, Suliminiu, și Filipopulo.

„După cetirea și aprobarea procesului verbal al ședinței din 16 Noemvrie, nefiind nimic la ordinea zilei, D. secretar Rareș luînd cuvîntul propune, să se primească în societatea Ulpia-Traiana pe D. Teodor Covrig pro-

prietar, care s'ar fi distins în literatură prin mai multe poezii ce ar fi scris. Neluînd nime cuvîntul, D. președinte pune propunerea d-lui secretar la vot prin scrutin secret după § 4 Anexa lit. A din statute. Resultatul scrutinelui este 6 bile albe, una neagră:

Prin urmare D. Teodor Covrig este primit. Introducerea noului membru se hotărește pentru ședința viitoare. Ședința se ridică la oarele 9³/₄.”

— Ia cîteva cuvîntul asupra procesului verbal? întrebă presidentul. Apoi urmă după o secundă: Neluînd nime cuvîntul sumarul din 7/1, Dechemvrie se aprobă. La ordinea zilei fiind primirea D-lui Covrig, am onoare de a întreba pe D. secund secretar dacă neofitul este prezent?

„Cer cuvîntul. Domnule președinte, zise Rareș.

— Aveți cuvîntul.

„Juncle Covrig, începă Rareș, pe care am onoare a-l presenta este în toate punctele demn de a face parte din societatea noastră. Din o familie vechie și plină de merite pentru patrie, merite dobîndite pe câmpul luptei în secolele de glorie ale Românilor, el a primit o educațiune în toate punctele alcașă și o instrucțiune, pe cît clasică și literară, pe atît practică și conformă necesităților imperios cerute de starea actuală a națiunii. Caracterul seu e nobil și devotat binelui comun. Dotat de providență cu o esemplară modestie, el pîn acum a disprețuit a da publicității oare care produceri poetice geniale, țesute de sentimentul cel mai suav și mai pur al animei: *Amorul*. Ca un adevărat iubitor al rapienței, el s'a retras în fundul sen rural, pentru ca, precum zice vestitul poet-filosof al străbunii-

lor noștri să poată *procul negotiis* ara *bubus suis* pârinteasca țerină, și mai cu samă să poată medita în isolare la misterele naturii și la prosperarea patriei. Acest june rar: eată-!— Aici apucând de mână pe Covrig îl ridică lângă dânsul pe estradă. Inima lui Todiriță se strinse grozav în acest moment, mai cu samă când D. Calcănfaua bătând din palme, dădă semnalul unui vuet general de bețe ce se auzi în sală, vuet ce însemnă că se aprobă cuvintele lui Rareș. Numai Vereanu care sta într-o parte deschidea ochi mari și nu pricepea nimic la acest entusiasm introdus într'un mod atât de straniu.

— Cred a fi interpretul sentimentului general al onorabililor membri, proclamiând în virtutea § 6, Anexa lit. B, din statute. pe D. Teodor Covrig membru onorar-fundator al Ulpii-Traiane, zise presidentul către societate.

„Dar, dar, bravo! i se răspuns.

— Vă felicitez, Domnul meu și vă rog să luați loc pe una din aceste sedii care de mult era datorită unui barbat de merite ca D-voastre.

„Răspunde, șopti aici Rareș la urechia lui Covrig.

— Domnilor... Domnilor... începă Covrig cu glas tremurător căutând hârtiuța în toate buzunarele, și din ce în ce mai inspăimântat fiind, că n'o găsea, Domnilor... sunt... am pierdut hăr... deacum înainte...

„Nobilă emoțiune! esclamă Rareș.

— Landabilă înălțare o animei zise Calcănfaua.

— Suspendați ședința, domnule președinte strigă unul din membri, voind să vie în ajutorul bietului Covrig care era galben ca ceara.

„După § 47 alin. 3 din statute întreb dacă sunt doi membri care susțin propunerea de a se...

— Dar, dar, i se răspuns din toate părțile și presidentul sunând clopoțelul declară ședința suspendată pentru zece minute.

În acest interval Rareș presentă pe Covrig și pe de altă parte Melini pe Vereanu care venise numai ca oaspete pentru a asista și el la o ședință literară, membrilor vechi ai societății. Toți ziseră lui Covrig cuvinte pline de amabilitate, așa încât acesta se liniști și se așeză și el pe un scaun. La redeschiderea ședinței, presidentul anunță că este la ordinea zilei, propunerea făcută de șese membri de a se modifica § 82 din statute în care se zicea: un op literar sau științific se va primi de societate prin majoritatea membrilor; în modul următor: un op literar sau științific se va primi de societate prin majoritatea membrilor *prezenți*. Aici presidentul întrebă dacă se poate intra în desbaterea acestei propuneri, cu toate că lipseau trei din cei șese subsemnați, (căci o schimbare de statute după § 100 și penultim, nu se putea propune decât înscris.) Cum nu lua nimene cuvântul, se sculă Melini și zise că este de prisos a se mai modifica statutele de vreme ce de un an de eând există societatea nu se ivise încă până acum nici un op literar sau științific; că toate discuțiunile ar fi avut de obiect numai statutele și că prin urmare lipsind interes practic, nu este nevoie de o modificare. Auzind aceste cuvinte Rareș și Calcănfaua ridicându-se de pe scaune cerură cuvântul cu putere, ca să răspundă. Presidentul îl acordă D-lui Calcănfaua, care întâmpină că vede cu întristare că D. Melini nu are credință în viitorul societății, că opuri literare și științifice sunt multe, dacă nu toate gata, cel puțin în lucrare, că nici la ședințele Academiei franceze, și a al-

tor societăți celebre, nu se cetesc totdeauna opuri, că acestea vor veni indestule căci talentul n'ar lipsi membrilor Ulpiei-Traiane și în special D-lui Melini, care ar fi un inginer atât de destins și că în numele societății el respinge insinuările preopinentului. Ear după dănsul Rareș respunse cu gravitate că s'a simțit indignat de cuvintele lui Melini, că ar fi lipsă de patriotism de a susține că României nu lucrează și ei la clădirea edificiului civilizațiunii, că în toate secolele României ar fi fost conducătorii luminei și a adevărului, că dacă ar fi adevărat aceea ce se susține de unii că astăzi această admirabilă țară și acest glorios popor nu ar fi tocmai în fruntea națiunilor culte, vina ar fi a unor persoane nesimțitoare și blasate care nu incuragiază pe oamenii de geniu că asemenea persoane ar trebui disprețuite și excluse din societatea Română. „Ănsă nu! urmă el cu ton profetic și solemn, nu vor împiedeca reu-voitorii progresul iubitei noastre națiuni. României vor merge înainte, vor străluci înaintea tuturor. României nu pot veri, ei au fost și vor fi!”. Sfirșind Rareș, Melini merse spre dănsul și-l întrebă cu glas hotărît dacă prin cuvintele „reu-voitorii națiunii a făcut alusiune la dănsul și că aceasta ar fi o insultă, ce nu poate lasă să treacă. Toți afara de Vereanu și de Covrig, se sculară de la locurile lor și începură a se certa și a-și arunca vorbe ocăritoare și abie cu mare osteneală, presidentul care tot suna clopoțelul, isăuți să restabilească ordinea, anunțând adunării că D. Rareș și-ar fi retras ori ce cuvânt prin care D. Melini ar fi putut să se creadă atins, că prin urmare incidentul este curmat. Totodată anunță că în viitor scene așa regretabile nu ar trebui să se mai

repeteze, de vreme ce după art. 29 a statutelor se poate cere cuvântul în chestiune personală. Apoi rugă pe societate să continue discuțiunea.

Atunci D. Suliminiu, care era avocat, venit de câți-va ani din Paris, propuse chestiunea prealabilă de a se ști, dacă discuțiunea poate urma, fără prezența cel puțin a majorității membrilor ce propusese modificarea statutelor. După ce se admise discuțiunea chestiunii prealabile, tot D. Suliminiu arătă cu argumente convingătoare că nu se poate discuta propunerea nefind majoritatea prezentă, de vreme ce nu se poate ști dacă absenții nu se desistă de la propunerea făcută; că în acest caz, care ar fi posibil, numărul cerut de § 93 din statute nu s'ar îndeplini și propunerea ar rămâne fără efect. Aceste argumente convingând adunarea, se admise chestiunea prealabilă și se amână discuțiunea propunerii de modificare a § 82 din statute până când majoritatea propunitorilor va fi prezentă. Presidentul anunțând acum că ordinea serei este *epuisată*, întrebă dacă cineva mai cere cuvântul. Atunci se sculă D. Filipopulo și întrebă pe onor. biurou pentru ce până acum nu s'a îndeplinit niciodată dispozițiunile § 77 a statutelor? Cazacachi necunoscând pe din afară ce cuprinde acel paragraf, deschise iute statutele ce erau pe masă dinaintea lui și ceti: „§ 77. În fiecare săptămână casierul va da socoteală biuroului de cheltuelile făcute și pe fiecare lună, biuroul după verificare, va împărtași rezultatul societății, care are dreptul superior de control.“

Toate privirile se ațintiră asupra lui Petru Neculiu-Rareș, care se făcū roș ca para focului.

Cer cuvântul, zise el, dând cu mâna lungul seu păr înderăt și ridicând nalta frunte cu mândrie.

— Aveți cuvântul!

„Dacă On. d. Filipopulo a făcut o simpă *intrebare*, aş dori să ştiu după care paragraf al statutelor ei este iertat s'o facă, căci aceste nu prevăd întrebări; dacă este o *interpelare* atunci după § 29 trebuie să o adreseze înscris preşedintelui care o comunică societăţii. De voeşte însă a face o *propunere*, ar trebui să o susţină cel puțin doi membri după § 47 alin. 3. Aşa dar aici nu poate avea loc nici o discuţiune. Cât priveşte expresiunea D lui preopinient intru câţva bănuitoare, asupra biuroului, d-lui aibă curajul de a propune un vot de blam, în formele cerute de statute și atunci se va vedea dacă societatea îl va admite. Cât despre mine, eu nu țin nici decum la sarcina de a face parte din biuro, nici doresc a mai avea votul D-lui Filipopulo în viitor. Sfirşesc cu cuvintele unui vestit poet a străbunilor noştri: *Timeo Danaos et dona ferentes*.

Calcânfau dădû ear semnalul aplauselor, dar nime nu-l urmă.

După Neculiu se sculă earăşi avocatul Suliminiu și zise că pentru densus chestiunea are un caracter pur juridic, adecă de a se şti dacă după legea fundamentală a societăţii pot avea loc simple întrebări cătră biuro, deşi nu sunt prevăzute prin un articol anume. Este, zise el, de admis principiul dreptului penal, că tot ce nu este oprit este permis, sau principiul contrar că este permis numai ce este cuprins în statute și nimic mai mult? Chestiunea dă loc la controverse, de vreme ce statutele cuprind dispoziţiuni de natură penală, precum și de natură civilă, prin urmare pun

mai ântei această chestiune prealabilă, pentru care, dacă discuţiunea ei se va admite, imi rezerv dreptul de a vorbi. Sfirşind amintesc onor. societăţi că chestiunea aceasta este de cea mai mare importanţă fiindcă, dacă ar fi să se decidă că întrebările nu sunt permise, sau cu alte cuvinte dacă întrebarea ar fi isbită de nulitate, se naşte a doua controversă nu mai puțin gravă, de a şti dacă această întrebare odată anulată ea se mai poate pune pe tapet sub altă formă d. e. ca *interpelare* și dacă aici nu ar avea loc principiul de drept *una via selecta non datur recursus ad alteram*. Astfel discuţiunea luând proporţiuni însemnate, căţi-va membri, cu care Rareş vorbise în secret, propuseră amânarea ei pe altă dată, fiind oarele foarte înaintate. Adunarea consimţi la aceasta și ne mai fiind nimic la ordinea zilei, presidentul ridică şedinţa.

(Va urmă.)

Iacob Negruzzi.

POESII.

NOAPTEA DIN OCTOMVRIE.

Traducere din Alfred de Musset.

Poetul.

Ca vis sburat-a chinul ce-am suferit odată.
Trecută-i amintire o pot asemana
Cu negura ușoară ce'n zori pe cer s'arată,
Și dispărând cu roua nu vezi nici umbra sa.

Muza.

Ce-aveai, o dragă poete,
Și ce suferinți secrete
Te-au smuls dela sinul meu?
Vai! inima mea tot geme.

De ce chin ce nu-l știu eu,
Am tot plâns atâta vreme?

Poetul.

Un chin de rând pe care tot omul bine-l știe;
Dar noi în peptul nostru de-avem vre un urit,
Ne 'nchipuim, sermanii, cu-a noastră nebunie,
Că nime mai înainte durerea n'a simțit.

Muza.

Măhnire de rând nu are
Decât un suflet de rând.
Azi din sin să-ți ved eșind
Acea tainică 'ntristare.
Cu incredere vorbește;
Căci cu moartea se 'nfrățește
Al tăcerii aspru zeu;
Tânguirea alinează,
Și o vorbă ușurează
Câteodată-un cuget greu.

Poetul.

De aș voi acuma să spun a mea măhnire.
Eu singur nu știu bine ce fel o aș numi,
De este nebunie, mândrie ori iubire,
Nici dacă de ea 'n lume vr'un om s'ar folosi.
Istoria ei totuși eu îți voi spune fie,
Fiindcă suntem singuri aproape de foc stand.
La lira, vin'aice, la dulcea-ți armonie,
Tu fii ca amintirea-mi să se trezească blând.

Muza.

Înainte de-a mi-o spune,
Poete, lecuit ești?
Azi nu trebuie să-mi vorbești
Cu-amor și-amărăciune.
Nu uita că mi-i sortit
Ca să măngăiu pe ori cine;
Partașă eu nu-s cu tine
La patimi ce te-au rănit.

Poetul.

Atat de bine boala din peptul meu e dusa,
Încât de am avut-o eu singur m'ndoesc;
Și când gândesc eu undă viața-mi fii espusa.
În locul meu îmi pare că un străin zăfesc.
Fii, Muză. fără frică, la glasul-ți de iubire

Putem a ne increde în liniște-amândoi.
E dulce de a plânge, și-i dulce o zimbire,
Când ne-amintim de chinuri departe-acum de noi

Muza.

Ca muma îngrijitoare
Pe copilul-i mult iubit.
Eu mă plec tremurătoare
Pe-al tău sin destăinuit.
Lira mea pe ton de jale
Acordând strunele sale,
Glasul tău urmează blând.
Iar pe-o rază luminată,
Umbrele de altă dată
Toate, toate trec pe rând.

Poetul.

Zile de muncă! voi traiul meu singure a-ți format!
Singurătate iubită!
Cerule lăudat să fie, iară-și m'am reînturnat
La camera-mi părăsită!
Lacaș, zid, ades lasate, scaun de colb înalbit,
Tu lampă neînșelătoare,
Palat, ce-ai fost pentru mine universu-mi marginit.
O muză nemuritoare,
Cerule lăudat să fie, așa dar iar vom cânta!
Sufletu-mi vă deschid,—toate
Voi veți ști, vouă acuma voesc a vă arăta
Reul ce-o femeie poate;
Caci vorba-i de o femeie, prietini mei iubiți,
(Vai! aceasta poate-o știți!)
Da, o femeie pe mine m'a supus sub jugul seu,
Cum domnul pe rob supune.
O jug blestemat! prin care pierdut-a sufletul meu
Tăria și focul-i june;
Și totuși eu fericirea putusem întrevideea,
Stând lângă iubita mea.
Când noi mergeam împreună de alungul riului,
Pe-o sară scaldată 'n rouă,
Pe năsip de-argint, când alba nălucă a plopului
Drumul ne arăta nouă;
Ved anca 'n a mele brațe corpul ei cum se'ndoea
La a luiei albă rază....
Să nu mai vorbim...—sufletu-mi nu putea ca să
prevadă
Unde soarta me ducea.
Negreșit de-o jertfa-atunco aspra zeilor maie

Trebuieță a simțit,
Caci m'a pedepsit pe mine ca și de-o vinovație
C'am vrut să fiu fericit.

Muza.

O placută amintire
Pătruns'au a ta gândire.
Poete, pe urma ei,
Ce te sfiești să revii?
Când de-o vreme-așa frumoasă
Te lepezi, oase mai ești
Credincios povestitor?
De-ți fû soarta viforoasă,
Sa faci ca ea, să zimbești
Ăntăiului tēu amor.

Poetul.

Nu, nu,—vreu a suride la ale mele chinuri.
O Muză, fără ură eu am să-ți povestesc
Uritul și delirul, și toate-a mele visuri.
Și timpul și prilejul și ceasul s'amintesc.
Era, țin minte, toamna, o tristă rece noapte.
Și care mult cu noaptea de astăzi semana;
Al vânturilor murmur, cu monotoane șoapte,
In obositu-mi crier mălhnirea-mi legana.
Șezând lângă fereastră iubita-mi așteptam;
Și cum in intuneric eu tainic ascultam,
Simțiiu in al meu suflet atâta intristare,
Că imi veni in minte ideea de tradare.
Și tristă era calea, și goală 'ntunecată;
Ici, cole, vedeam umbre cu un fanar trecend;
Ear când șuera vântul prin ușa mea crapata,
Parea c'aud departe pe cine-va oftând.
Nu știu nici chiar eu singur ce neagra presimțire,
Cuprinse-atunci de-odată mălhnita mea gândire.
Zadarnic eu curaju-mi remas am adunat,
Simțiiu in pept un tremur când ceasul a sunat.
Ea tot nu venea. Singur, cu fruntea-mi gânditoare.
Mult timp și drum și ziduri cu ochii am incius,
Căci nu ți-am spus, sermannul, ce flacă'r'arzătoare.
Sburdălnica femee in sinu mi-a fost aprins.
Pe ea o iubeam numai, o zi fără de ea,
Mai tristă decât moartea viața imi pareă.
Dar știu că'n aceea noapte, o noapte mult cumplită,
Să rump aceste lanțuri făcut-am mari siliuți.
N'mit-o-am de sute de ori nelegiuită,
Și numerat-am toate a mele suferinți.

Dar vai icoana vie a frumuseței sale,
In clipă gonea chinuri, dureri, necazuri, jale.
Sosi la urmă zioa. Trudit de așteptare,
Pe marginea ferestrei cu 'ncetul așipii,
Și când deschis-am ochii și zorile privii,
In jur, in sus uimită plutea a mea catarc.
Când eată 'n ulicioară aud fără de veste.
Călcând incet pe petre un pas ușor și mut...
O cerule! ai milă! o ved, intră, ea este;
— De unde vii? și noaptea, raspunde, ce-ai facut?
Ce vrei? și cine-acuma spre mine te-a impins?
Și unde până 'n zioa frumosu-ți trup s'a 'ntins?
In timp ce eu plâng singur, și stau in așteptare.
In care pat, și unde, și cui zimbeai tu oare?
Vicleano, îndrăzneașo, rușine cum nu ai,
Spre scrutare mie tu gura ta să-mi dai?
Ce vrei? și prin ce sete cumplită-ai îndrăznit,
In brațele-ți trudite pe mine-a mă atrage?
Nălucă-a dragei mele, fugi iște, te retrage,
Reintră 'n a ta groapă dintrênsa de-ai ești.
Mă lasă tinereța-mi in veci să pot uita,
Și cugetând la tinc să cred că vis era.

Muza.

Fii barbat, te liniștește;
Glasul tēu mă îngrozește.
O copile, rana ta
Nu-i de tot inchisă încă.
Vai! Fost-au atât de-adânca,
Dar chinul din astă lume
Cu greu se poate uita.
Alunga din gandul teu
Al iubitei tale nume,
P'c care-al roști nu vreu.

Poetul.

De trei ori rușine ție,
Ție ce 'ntēiu m'ai vendut,
Și de groază, de mânic,
Mintea să perd m'ai fucut.
Femee cu ochi de feara,
Amoru-ți nefericit,
Zile bune, primavara,
In noapte mi le-a 'nvălit.
Glasul tēu, zimbirec ta,
Inșălătoarea-ți privire.
M'a 'măștat a blestema

Și umbra de fericire.
 Nuri tineretei tale
 Nădejdea 'n mine au stins,
 Te-am văzut plângând cu jale
 Și-acum nu mai cred in plâns.
 Eu ca un copil eram;
 Inima-mi când te iubeam,
 Se deschidea ca o floare.
 La a zorilor recoare.
 Ea fiind fără-aparare,
 Ușor se putea 'nșela.
 Dar să-i lași a ei candoare.
 Încă mai ușor era.
 Rușine! Tu mumă fost-ai
 Durerei mele de'ntei;
 Izvor de lacrimi făcut-ai
 Să curgă din ochii mei.
 Da, curg fără contenire,
 Și nu le-a seca nimic,
 Căci fără tămăduire
 E rana din care pic.
 Macar chinurile mele
 S'or spala-n acest izvor,
 Și voiu lasa poate-n ele
 ('hipul tăn ingrozitor.

Muza.

Poete, inceteaza. Lâng-o necredincioasă,
 O zi de-a ținut numai iluzia-ți frgmoasă,
 Vorbind de-acea femeie, tu cruță acea zi:
 Cinstește-a ta iubire, de vrei iubit a fi.
 De este greutate peste-a noastră fire,
 Durerea ce-aduc alții să o putem erta,
 Nu mai uni cu dēnsa și-a urei chinuire;
 Să erți de n'ai putere, poți cel puțin uita.
 In groapa lor dorm morții in pace liniștiți:
 Astfel să doarmă trebui și-a noastre simțiri stinse.
 E sfântă și-a lor țarnă, și vecinic neatinse
 De mâni trebui să fie aceste remășiți.
 De ce in povestirea acestei suferințe,
 O dragoste 'nșalată, un vis nu vrei să vezi?
 Fără temei lucreaza a cerului vroințe?
 Pe zeul ce te ceartă nepăsător il crezi?
 Copile, nu te plânge de-această lovitură,
 Ea te-a scapat,—de-atuncea deschis ți-i al teu sin.
 Căci uceinic e omul, și chinu 'mvățatură,

Și cine se cunoaște de n'a trecut prin chin?
 Este o lege aspră, dar vecinic neclintită,
 Născută'n lume-odată cu-a omului ursită,
 Că in dureri se cade noi să ne botezăm.
 Și toate 'n lume trebui astfel să cumpărăm.
 Ei trebuiește rouă seminței să 'ncolțească,
 Și oamenilor lacrimi să simtă, să trăească.
 Simbolul veseliei e un copac ciuntit,
 De ploae încă umed, de flori acoperit.
 Poete, nebunia-ți nu o credeai sfirșită?
 Nu ești ferice, tēnēr, de toți imbrățiat?
 Plăcerile ușoare ce fac viața iubită
 Cum le-ai cunoaște lacrimi de nu ai fi vērșat?
 Intins pe earbă verde, când soarele apune,
 Și bēnd c'un vechiu prietin, voios și liniștit,
 Ai ridica paharul atât de vesel, spune,
 Când prețul veseliei tu nu l'ai fi simțit?
 Cum ai iubi câmpia, cu flori, cu-a ei verdeața,
 A lui Petrarca rime, al pāserei cântat,
 Michel-Angel și arta-i, Shakspeare, firea măreața,
 De n'ai găsi in ele vre-un trecut oftat?
 Cereasca armonie in minte ți-ar intra,
 Și-a nopților tăcere, și-a valurilor șoapte,
 Dacă nesomnul colo și frigul undeva,
 Nu te făceau să cugeți la nesfirșita noapte?
 Nu vē primblați și-acuma pe malul unui riu.
 Prin codri deși de frunze, pe prundul argintiu?
 Și-a plopului nălucă, azi poate nu mai știe
 Să vē conducă sara prin earba din câmpie?
 Acum lumina lunei nu te mai vede oare,
 Ca altă dată 'n brațe un corp frumos ținēnd?
 Și de-ai găsi atuncea norocul pe carare,
 In urma lui, poete, n'ai merge tu cântānd?
 De ce te plângi tu dară? Speranța nesfirșita,
 Prin chinuri și durere, in tine-i reinoită.
 Invățătura-ți jună, și-un reu prin care ești
 Mai bun și mai cuminte, de ce să le urăști?
 Copile, plângi femeea acea necredincioasă,
 Ce-odineoară lacrimi din ochi făcu să-ți easă.
 O plânge, lângă dēnsa, prin chin tu ai ghicit,
 Secretul care face pe-un suflet fericit.
 Caci grea i-a fost chemarea; ea poate te iubea.
 Dar inima sa-ți rupa, de soarta a fost aleasă.
 Ea cunoștea viața, tu o cunoști prin ea,
 Și-a chinului tēu roadă de alta fu culeasă.
 O plânge, căci trecut-a ca vis trista-i iubire;
 Ea rana ta văzut-au, dar lecuit nu ești.

Mă crede, nu tot plânsu-i a fost o amăgire,
Și chiar așa, o plânge, tu știi ca să iubești.

Poetul.

Din iad ura a eșit,
Și o groază ne cuprinde,
Când in inimă se'ntinde
Acest șerpe adormit.
Zeită, martură mie
Jurămintelor să fi:
Pe-a dragei mele ochi vii,
Pe-a cerului tărie,
Pe strălucitoarea stea,
Ce poartă-a Vinerei nume,
Și scânteii departe 'n lume
Aruncă din fața sa;
Jur pe bunul creator,
Pea naturei mărire.
Pe-a stelei blândă lucire.
Iubită de călător,
Pe frunzișul codrului,
Pea câmpului verdeața,
Pe puterea de viață,
Pe sucule pământului,
Te-alung din sufletul meu,
Rest de-o smintie iubire,
Ca tainică povestire
Vei dormi 'n trecutul tău!
Și tu, ce-ai avut odată
Față, nume 'ncântător,
De sufletu-mi uitător
Ești de-acum de tot ertata.
Farmecul sfânt să sfarmăm,
Cu plânsul din urmă ție,
Ramas bun pentru vecie
Eu îți zic,—să ne ertăm.

—Ș'acum plăceri amorose,
Muză, earăși să gustăm,
Cântec vesel să cântăm.
Ca in vremele frumoase.
Mirosul erbei vestește
Ale dimineții zori,
Vino de culege flori,
Și pe dragă mea trezește.
Vezi firea nemuritoare

Părăsind odihna sa;
Noi vom renaște cu ea
La cea 'ntei rază de soare.

St. G. Vărgolici.

PRELECȚIUNILE POPULARE

ținute de Societatea „Junimea.”

(Urmare.)

In prelegerea a cincea D. G. Panu vorbi despre *corabie*. Omul căpătase prin descoperirile de mai nainte o putere oare care asupra pământului și anume asupra uscatului. Era însă un element care până atunci opunea cele mai mari stavile voințelor sale; aceea era apa de riuri, din lacuri și mai ales vasta întindere a mării. Mai rău înzestrat decât multe alte animale pentru inotat, el nu putea se treacă peste arteriile de ape ce din toate părțile tăea fața continentelor, și înainte mării celei fără de margini el stătea uimit simțind acolo toată întinderea slăbiciunii sale.

Nevoea il învață in curând să se acațe de corpuri plutitoare pentru a trece peste riuri îndreptându-le prin mișcările sale. Din trunchiul ăntei plin, el săpă in curând luntrea și in loc de brațele sale se servi cu vâsle. Astfel el ajuns a pune cel ăntei frâu apelor, a se mișca pe ele fără de pericol și a-le întrebuința spre folosul seu. Pescuirea putu fi mai mănoasă și ămbland după ea omul se îndepărtă tot mai mult in lăuntrul apelor, fără, se înțelege, a perde din vedere țermurile care singure puteau să-l îndrepteze in acele timpuri in care busola nu era încă descoperită.

Foarte de timpuriu se așază omul la ma-

lurile mărci, dovadă grămăzile acele imense de resturi de scoici ce au servit la nutrirea lui, care se găsește pe țărmurile Danemarcei și în alte locuri, și care datează din epocile preistorice. Invențiunea luntrei trebuie să dateze tot din acele vechi timpuri de când omul s'a împrietenit cu marea și s'a hrănit din produsele ei. Luntrea se perfecționează în curând. În loc de puterea brațelor ce mișcau vâslele, omul întrebuițește pe aceea a vântului, întinzând pânze pe catargurile năii, care prin rezistența ce opune curentului de aer, împing vasul în direcția lui. Aceste pânzi se combină în diferite forme și așezări pentru a putea mișca corabia și în alte direcții decât aceea a vântului, deși prin ajutorul său. Astfel se perfecționează mai mult navigațiunea, devenind o artă din o simplă întâmplătoare descoperire. Luntrele se măriră putând conținea în sine numer însemnat de trecători și marfă. Aceste case plutitoare dusesă în curând pe suprafața mărilor împreună cu oamenii și vrajbele lor, ivindu-se astfel lupta navală.

Iuriurirea cea d'ăntei ce a trebuit s'o aibă descoperirea corăbiei asupra omului este o mare sporire a curajului și îndrăsnelii sale, o imbulzire a activității care totdeauna se întâmplă când omul e în luptă cu nesiguranța, cu pericolul și eșă triumfător din ele. De aceea popoarele navigatoare au fost totdeauna din cele mai active, din cele mai întreprinzătoare.

Dar afară de acest efect moral, descoperirea corăbiei avu altele nenumărate asupra spiritului său și a stărei sale materiale. Abie prin corăbie comerțul începă să se desvolte: se făcură schimburi între produsele popoarelor îndepărtate, și odată cu obiectele indu-

striei și comerțului se preschimbau idei; se deprindeau popoarele a cunoaște ce mai este pe lume afară de ele, neconținut întinzându-se orizontul minței lor, îmbogățindu-se spiritul cu felurite cunoștințe.

Prin corăbie a fost cu puțință crearea științei Geografiei care este astăzi călănsa tuturor mișcărilor omenești. Ea a înlesnit a se pune bazele acestei științe, aflându-se configurația țărilor.

În curând însă corabia era menită să aducă servicii și mai mari minței omenești și anume de la descoperirea busolei, de când navigatorul putu să se iudepărteze de țărmuri, să le peardă din vedere fără pericol a se rătăci. El putu să cutriere întinderea mărilor, se descoperiră continente none, neamuri de oameni acărora existență nici se presupunea. Se dovedi rotunzimea pământului călătorindu-se cu corabia tot înainte și sosind earăși în punctul de unde pornise. De aici rezultă o schimbare totală în gândirile omenești. Cele ce învățase biblia și cărțile sfinte despre forma și întinderea pământului, despre neamurile de oameni ce îl locuia, se dovedea de greșite; de aici s'gduirea credințelor religioase și ăntăia pornire de emancipare a spiritului omeneșc.

Comerțul puse în relație pe popoarele întregii lumi; toate știură unele de altele, de la cele mai înalte până la cele mai barbare. O idee măreață despre pământ, despre varietatea neamurilor omenești și totuși despre unitatea și solidaritatea lor își făcu loc în mintea omenească.

În prelegerea a șesa D. Xenopol, vorbi despre locuința în locul D-ului Burlă, care fă

impedecat pentru acea zi. D-să arată mai înainte că necesitatea care împinse pe om să se adapostească, a fost accidentele atmosferice: frigul, căldura, ploaea și celelalte. Omul se apără de aceste rele pe care el după firea lui trebuie să le simtă mult mai tare decât animalele, prin două mijloace: îmbrăcăminte pe care o purta pe corpul seu însuși și locuința care îl acoperea mai de departe. Cele mai simple locuinți, precum sunt d. e. și astăzi ca cele ale indigenilor din Australia, vor fi consistat din un simplu părete plecat, de frunze, scoarțe sau piei, sub care omul se culcă apărându-se de soare, de ploae sau de vânt. Cortul, în forma căruia se poate vedea chiar legătura exterioară între îmbrăcăminte și locuință, este o formă ceva mai dezvoltată; alte forme primitive sunt peșterile și bordecele în pământ sau pe suprafața sa, cum sunt bordecele de omăt ale Eschimoșilor.

Era însă încă o necesitate, foarte simțită de omul primitiv, anume îngrijirea de siguranța corpului seu în timpul somnului, când rămâne expus fără nici un fel de pază în viața de noapte a lumii de atunci. Pentru aceasta el întrebuițe locuința, precum l'am văzut că a întrebuițat și focul spre acelaș scop. Aice locuința începă a se deosebi de îmbrăcăminte, dezvoltându-se de acuma după propria sa natură.

La popoarele selbatece se pot vedea urme de cele d'întei măsuri de siguranță luate de oameni pentru adăpostirea lor în timpul somnului. Astfel sunt hamacurile, piei sau rețele aninate pe înălțimile arborilor în care salbatecii dorm noaptea; adăpostiri pe atunci de pe malul mării accesibile numai prin scări mobile pe care le ieu după ce s'au suit etc.

Tot din această necesitate se esplică locuințele locustre, niște bordece zidite pe pari bătuți în lacuri, la o departare destul de mare de țărm, de care se găsesec urme foarte numeroase în lacurile Svițerii. Herodot ne spune de un popor din Thracia care pe timpul seu locuea pe lacuri și în America sunt încă popoare salbatece cu acest fel de locuinți.

În toate aceste forme primitive de locuință omenească vedem predominant un singur scop: *apărarea* omului fie de accidentele atmosferice, fie de pericolele încungiuătoare; locuința era și este în starea ei primitivă un *adăpost material* pentru corpul omului.

Omul însă murea; el se culca odată pentru vecinicie. Ființa ce trăise, lucrase împreună cu ceilalți, cu care ochiul se deprinsese, pentru care inima simțea atragere, dispărea odată dintre ceilalți. Moartea a trebuit să lovească totdeauna foarte adânc pe omul primitiv, dar era peste putință ca în simplitatea minții lui de atunci, el să înțeleagă ce este ea. O stingere totală a existenței, o nimicire fără urme a ființei de pîn' atunci, nici că putea să și-o inchipue. Nu este ide mai greu de conceput de mîntea omenească, decât acea a unei stingeri totale a existenței sale, pentru că omului în timpul căt cugetă și simțește și este mai peste putință a se transpune cu mîntea în o stare în care nu ar cugeta și nu ar simți nimic. Ideea nemuririi nu este deci cum se pretinde o idee relativ superioară, un product a unei dezvoltări mai mari un semn a superiorității de de rasă; ea este natură omului ca ființa ce gândește asupra-și. Numai după o lungă cugetare, după o întinsă dezvoltare, au ajuns unele popoare la părăsirea ideei unei persis-

tări a individualității după moarte, la idea morței ca nimicire totală și pentru totdeauna a individualității omenești.

Mortul timpurilor primitive avea viața lui proprie în mintea oamenilor o viață stranie, ce umplea de fiori, dară care totuși nu era lipsită de asemănare cu viața de pân acum. Mortului îi era frig une ori, și foamea îl chinua; el se temea de dintele fiarelor selbaste, acăror mușcătură trebuia să-l doară, și în contra căreia trebuia să se apere; lui îi trebuia nutriment, îmbrăcăminte, hrană și mai ales o *locuință*.

Pe lângă aceasta, moartea pe cât și marea și înțelesul lumii încunjurătoare duseră pe om spre ideile religioase; ideile despre ființi nevăzute, superioare, care făcuse lucrurile minunate sau înspăimântătoare din prejur, ființi pe care earăși omul nu putea să și le închipue cu totul altfel de cum se cunoștea pe sine însuși. Si lor le oferea hrană în jertfele ce le făcea, și lor le trebuia *locuință*, adăpost pe pământul pe care îl vizitau în taină.

Locuința mortului dădă naștere *mormântului*; locuința zeului, *templului*.

Mormântul și templul aveau însă cu totul alt caracter decât locuința omului. Ele erau create nu pentru *necesitățile* sale ci pentru *închipuirile*, pentru ideile ce concepute despre unele împrejurări mari, neînțelese. Trebuia să se știe că locuința aceea este nu a unui om ci a unui mort, sau a unui reu; de aici necesitatea de ale deosebi în formă. Apoi omul avea un traiu scurt; mortul și zeul o viață necurmată; lor le trebuia locuinți traionice.

Din traionicia ce se da unor asemenea locuinți și din necesitatea de ale deosebi în for-

ma lor de adăposturile indivizilor se născură cele înainte începuturi de *arhitectură*. Deaceia ne a și remas de la popoarele prehistorice numai morminte, de la popoarele vechi mai cu samă morminte și temple, pe când locuințele indivizilor au dispărut.

Mormintele cele vechi erau *peșteri* în care se așezau cadavrele, astupându-se închiderea cu lespezi mari de peatră; în lăuntru se găsesc arme de peatră, mici ornamente precum scoici, dinți de urs, apoi ramașiți de hrană. Altă formă de morminte sunt *tumulii*, în locurile unde nu erau peșteri. Din această formă se dezvoltară *piramidele* la Mexicani, Egipțeni etc. La Greci, tumulul în loc de a se mări la forma urieșă a piramidei, se cioplî în diverse moduri, dându-i-se forme din ce în ce mai frumoase, potrivit cu progresarea gustului acestui popor. De aici mormântul se dezvoltă în aceeași formă la Romani, de unde trecu la popoarele moderne.

Templul cel vechiu era de asemenea foarte simplu; el era o casă, numai cât solidă, spațioasă, cu diverse încăperi pentru diversele acte ale cultului. În curând forma se mări; pereții cei compacți se înlocuiră prin coloane, pentru a lăsa mai multă lumină, și pentru a ușura participarea la cult unci mai însemnate mulțimi. Se înalță templul pe trepte, se deschiseră ferești în pereți, ornamente se înșirară pe intrarea sa pentru a o deosebi, astfel se deplini tot mai mult această formă a locuinței, adoptându-se scopului căruia era menită, și dându-i prin mănuierea și așezarea materiei însemnătatea și înțelesul pe care-l avea în mintea omului.

Se iviră însă în curând în societățile omenești ce se organizau pe incetul, și alte idei decât aceste religioase. Și pentru aceste idei oamenii creară locuinți după modelul templului și a mormântului. În Orientul despot se înalță *palatele* împărătești; la Evrei și la Romani *zidirile publice*: agoraua, forul, gimnaziile, basilicele, termele, arcurile de triumf și celelalte. Viața publică era totul în aceste societăți; deaceia și arhitectura trecu înainte de la temple și morminte la aceste zidiri. Mai târziu numai, spre timpul decăderei vieții grece și romane, când interesul public nu mai fu acel exclusiv predominant, când egoismul

individual se dezvoltă din ce în ce, acesta își găsi expresia exterioară în palatele mărețe zidite pentru usul persoanelor private. Arhitectura cuprinse atunci și acest tărâm; ea perfecționează din ce în ce mai mult *locuința privată* înzestrând-o cu toate acele bunuri și frumusețe ce se dezvoltase cu încetul la templu și mormânt.

Intocmai acelaș mers istoric se observă și pentru popoarele moderne cu deosebire numai că viața privată jucând un rol mult mai însemnat în timpurile noastre, construcția arhitectonică a locuințelor private nu este ceva abnorm, nu este un semn a sbucnirii unui monstruos egoism, cum a fost la Greci și la Romani, ci este cu totul firească, și se îndreaptă în formele ei după clasele societății dar, lucru însemnat, tinde a se introduce pretutindene, de la locuința cea mai strălucită până la cea mai simplă.

Arhitectura a adus o mare schimbare în locuințele private, înainte prin introducerea luminei în lăuntru locuinței, apoi prin uniformitatea temperaturii, stabilită prin construcția casei și posibilitatea de a împedea intrarea frigului sau a căldurii celei pre mari, în fine prin o armonie a liniilor, o mărire a spațiului și o înfrumusețare a incunjurimei constante în care se află omul, prin care îl face să *guste plăcere* în acest adăpost. Din un *reu necesar* cum era locuința în timpurile primitive, ea a devenit un *loc de petrecere și de repaos*. Minteaa lui este tot atâta, ba mai liberă în lăuntru casei decât în lumca din afară. Casa nu-i mai răpește lumina, nu-i îndușă resuflarea, nu-i incuibă spiritul sub presiunea unui spațiu îngust acărui margini pare că au să se prăbușască asupra-i. Casa este veselă, aerată, plăcută, nu răpește nimic din avantajele naturii libere și ne ferește de neplăcerile acesteia. De îndată ce casa a fost un loc de petrecere, ea a devenit *centrul vieții*; aici se petrece ce e mai important. Viața privată cu moravurile casnice s'a dezvoltat din ce în ce; femeaa a început a avea importanța, căci și ea avea acuma mica ei împărăție pe care o guvernă, în care voința ei era hotăritoare, și numai atunci ea a putut deveni adevărată mamă și soție, respectată și iubită, căci dominarea asupra spiritului și a inimii nu o putea câștiga cât timp era sclă-

vă la popoarele nomade, sau cât timp în for și în rebel se petrecea întreaga viață a barbaților.

Omul se legă tot mai mult de spațiul acela mărginit în care își petrecea partea cea mai însemnată a vieții sale. Locuința dădu naștere la *sentimente* noue în sufletul seu. El iubi acea incunjurime în care crescuse de mic, care conținea amintirile cele mai dulci a timpurilor trecute. Obosit de viața exterioară, omul se retrage în casă; acolo găsește liniște și odihnă atât în contra neplăcerilor vieții cât și în contra furtunelor atmosferice. Tot ce are mai scump este în casa sa. Ea este un *azil* pentru dânsul, pentru iubirii lui; ea cuprinde comoara vieții sale întregi. Deaceea casa omului este sfântă, toate legislațiile pedepsesc încălcarea ei și nicăirea o ofensă, o ocară nu este mai greu simțită decât când este făcută în casa chiar a celui injuriat.

Casa apoi a îmbogățit și *mintea* omenească. Fără dânsa, fără acest spațiu restrins, deosebit de lumea cealaltă în care mintea să poată cugeta în liniște și în mod constant, nu s'ar fi produs multe din lucrurile cele mari de care se măndrește omenirea. S'au produs în câmpii, sub cerul liber frumoase poezii; dar atât opurile mari poetice, cât și marele descoperiri științifice, sistemele filosofice. lucrările de erudiție, toate s'au făcut în casă lângă masa de lucru, unde mintea putea să se concentreze și să cugete neîntrerupt și neturburat.

Astfel locuința nu numai că a apărut pe om de neajunsuri fizice, dar i-a îmbogățit inima cu simțiri noue, și a înlesnit producerea intelectuală.

Precum casa este locuința individului, așa este *țara* locuința *poporului*. De pe aspectul ei exterior poți judeca ce lucruri au însemnatate în viața poporului. Spiritul religios se prevede în temple și morminte, puterea vieții publice în zidurile ce servesc scopurilor ei, ear însemnatatea ce individul și-o da propriei sale ființi, în locuințele private.

La noi era un timp în care cel puțin spiritul religios era puternic, timpul din care ne au rămas monumentele câte le avem. Astăzi acel spirit a căzut, fără să se înalțe în locu-i acel a unei vieți publice puternice, căci zidurile în care se adăpostesc funcțiunile acestei

vieți sunt create din timpuri anterioare pe când domnea în țerile noastre despotismul oriental. Măcar o înălțare a conștiinței individualității nu putem constata, căci locuința țaranului, marea masă a națiunii, este puțin îndepărtată de acea stare primitivă în care locuința—ucigătoare de spirit—era numai un adăpost în contra accidentelor atmosferice.

Notițe.

— *Aleksandru Manzoni*, poetul italian, a murit la Milan în 11 Mai a. c. Celebru este romanul său *I promessi sposi* (Milan, 1827) o istorie milaneză din secolul al 17, în care mai ales viața țeranilor italieni este descrisă cu o poezie încântătoare. Mai înainte apăruseră *Versi sciolti* (1806), *Inni sacri* (1820), dramele *Il Conte di Carmagnola* (1820) și *Adelchi* (1823).

— *John Stuart Mill*, celebrul filosof și economist englez, a murit la Avignon în 9 Mai. Mill, născut în Londra la 1805, s'a distins mai întâi prin *London and Westminster Review*, a cărei redacțiune a avut-o până la 1840. De cea mai mare însemnătate ajunse apoi a fi sistemul său de *Logică deductivă și inductivă* (prima edițiune la 1843) și *Principiile de Economie politică* (1848). Nu mai puțin cunoscute sunt cercetările asupra *Gvernului reprezentativ* și asupra *Libertății* precum și teoria sa asupra *Emancipării femeilor*. Principiile logice ale lui Mill sunt cunoscute studenților din Iași și din prelecțiunile filosofice ținute la Universitate în a. 1869 și 1870.

— *D. Codrat Grigorovici*, căruia și revista noastră are să-i mulțamească pentru disertațiunea sa asupra *legăturii între ființele organice* publicată în vol. III (1870), a murit la București în 25 Aprilie.

— Din *Istoria Critică a Românilor* de D. Hăjdău a apărut și fascioara a patra, cu care se încheie volumul întâi al acestei lucrări însemnate.— Mult cetită, și mult gustată e broșura D-lui A. I. Odobescu *Fumuri arheologice scormite din Lulele prehistorice*, retipărită din *Columna lui Traian*. Sperăm, că lecțiunea va profita—dacă nu d-lui Bollac, cel puțin altora ca d-lui, și ne pare totdeauna bine, când vedem adevărata cunoștință de cauză cuprând locul usurpat de „beția de cuvinte.”

— *Liebig*, marele chimist german, a încetat din viață la 18 Aprilie. Revista Științifică din București în numărul de la 1 Mai 1873, ne prezintă un portret foarte bun al lui și o scurtă biografie. Acest portret ne-a mângăeat pentru grozava stampă a lui Galilei din numărul de nteiu al *Revistei Contemporane*.

— Din scrierile publicate de Societatea de științe din Viena în a. 1872 (librăria lui Carl Gerold fiu) însemnăm ca interesante pentru noi: 1) *Miklosich*, numele slavice de locuri derivate din apelative, I. 2) id. despre dialectele și migrațiunile

Tiganilor în Europa, I. 3) *Hartel Entropius* și *Paulus Diaconus*.

— *Revista Științifică* conține de câțva timp în mai multe numere consecutive un studiu bun asupra industriei naționale și principiul liberului schimb. Autorul D. Aurelian, demonstrează prin exemple, în mod istoric, cum la toate popoarele industria s'a desvoltat sub sistemul protecționist, că liberul schimb ruinează număi decât ori ce țară care nu este pe o treaptă egală de desvoltare materială cu țele cu care stă în relație comercială. Această idee a început de câțva timp a pătrunde în diversele cercuri a societății noastre și de sigur va veni timpul când va trece în practică, când vom căuta să scăpăm odată de robia economică, în care ne-a aruncat tratatul de la 1856. Articulul D. Aurelian va contribui la lățirea și întărirea teoriilor protecționiste.

BIBLIOGRAFIE.

N. V. Scurtescu Rhea Silvia, dramă în cinci acte. București. Pr. 1. l. n.

P. Alexandrescu. Noțiuni de horticultură și grădinărie practică cu figuri. București. Pr. 1. l. n. 25 bani.

Misterele unui Harem traducere din limba germană. București. Pr. 1. l. n.

St. Neagoe profesor la liceul din Bărlad. Gramatica Română pentru școli primare și gimnasii. București.

Th. A. Paschides. Descrierea Egiptului și canalul Lesepsian, conferința ținută la Ateneu. București.

C. S. Stoicescu Ciceronis de senectute dialogus cu notițe explicative în text. Carte aprobată de minister. București.

D. M. V.—Stafia. comedie originală în versuri în un act. București. Pr. 50 bani.

C. Eraclide membru al Curții de Casațiune și Justiție. Explicarea teoretică și practică a codicelui civil vol. II. București.

T. Maiorescu. Beția de cuvinte în Revista Contemporană, studiu de patologie literară, Iași.

CORESPONDENȚĂ.

D lui... y... Traducerea în prosă nu s'a crezut potrivită în acest cas.

D-lui B. în B. Primblarea pe un lac anonim și curmarea mai multor fire de viață, vă face un vis de fericire?

D-lui G. Z. Ni. Nonsens.

D-soarei El....H Idem.

Red.

ERATA.

Pag. 101 col. I. rând. 23 să se cetească: Un vânt prin crengi adie în loc de: pe crengi adie.

Pag. 101 col. II. rând. 14: Ș'apoi la ce natură în loc de: Ș'apoi de ce natura.